

L'esquirollet de Vallibona

AGOST 2021

Nº 14

PORTAVEU DE L'ASSOCIACIÓ CULTURAL "AMICS DE VALLIBONA"

L'orfebreria parroquial es rejoveneix

Laia, la botiguera, guardonada amb l'Esquiroler 2020

Paco Vives, història viva de Vallibona

Casament inèdit a la nostra ermita romànica

La pujada a Santa Àgueda no la suspèn ni la covid

L'esmorzar a La Carbonera, amb convidat especial

ACTIVITATS D'AMICS DE VALLIBONA

EMILI FONOLLOSA

Edita:

Associació Cultural "Amics de Vallibona"

Director:

J. Emili Fonollosa Antolí

Fotografies:

J.Manuel Serret, J.M.Ortí, Col·lectiu Avinsilona, Jordi Fonollosa, Laia Guillem, J. Emili Fonollosa.

Disseny capçalera: Joan Callergues

Maquetació: José Carlos Adell Amela

Imprimeix:

A.G. Castell Impresores, S.L. – Vinaròs.

Dipòsit Legal: CS-258-2008

S'autoritza la reproducció, sense fins comercials, dels continguts d'aquesta revista amb l'obligació d'anunciar el seu origen.

Esta revista està disponible en format PDF a www.vallibona.net.

Revista gratuïta.

La revista no es fa responsable de les opinions de les col·laboracions.
e-mail: webmaster@vallibona.net

La suspensió de les festes majors de Vallibona d'agost 2020, a causa de la covid-19 i les mesures de seguretat i prevenció necessàries per evitar la propagació d'aquesta pandèmia, van provocar que la nostra associació cultural "Amics de Vallibona" reduirà les activitats que en un estiu "normal" hagués desenvolupat per als veïns i visitants. L'associació concentra la seua programació sempre fent-la coincidir amb les acostumades festes d'agost, quan la població multiplica els seus habitants. Aquest any passat però es van suspendre bona part de les activitats previstes, com el repartiment de gojos de Santo Domingo i Santa Àgueda, la participació en la romeria a l'ermita de S.Àgueda, el concurs de fanalets de meló de moro amb regal per a tots els xiquets i xiquetes participants i el concurs de balcons engalanats durant la processó de les torxes.

Tanmateix, "Amics de Vallibona" no va voler renunciar a les dues activitats que tal vegada siguen més emblemàtiques per a aquesta entitat: l'edició anual de la revista dedicada al passat i present de Vallibona, "L'Esquirollet de Vallibona" i l'atorgament de la distinció "Esquiroler de Vallibona" a aquella o aquelles persones que hagen fet alguna cosa destacada per aquest municipi d'Els Ports.

L'ESQUIROLET DE VALLIBONA NÚMERO 13

La revista informativa-cultural que edita d'any en any, cada agost "Amics de Vallibona" va arribar el 2020 al número 13 i està encara a l'abast de tothom ja que no és de pagament i es podia aconseguir en paper o en format digital a través de la pàgina web de l'entitat, www.vallibona.net. En començar les festes d'agost de Vallibona, sempre s'ha fet una presentació pública de l'edició anual per explicar-ne els detalls i començar a repartir-ne exemplars. A aquest acte, que venia a ser el primer de festes, acudia habitualment l'alcalde de la població i diversos dels col·laboradors. L'estiu passat, però, no es va fer i per tant la revista es començà a repartir sense aquest acte previ.

D'haver comparegut en la presentació, els responsables hagueren destacat en primer lloc que la revista ha mantingut les seues característiques habituals: 32 pàgines a tot color i sense cap publicitat, tot i ser gratuïta, per estar costejada pels fons de l'associació. El número 13 tenia, com no podia ser menys, contingut relacionat amb la pandèmia, amb diversos reportatges i informacions. Cal destacar els nombrosos reportatges sobre assumptes actuals o antics, una part important dels quals és gràcies als que any rere any hi ha bones col·laboracions. Cal destacar en especial la participació de Paco Vives que aportà molts i variats textos. A més, al llarg de les 32 pàgines es feia un ampli repàs del que havia passat a Vallibona des de l'edició anterior de la revista. No es descuidà la part gràfica, amb un extens recull d'imatges, sobretot de les festes 2019 i la gent del poble.

En cada presentació de la revista es fa una crida als seus lectors perquè en facen una crítica constructiva per tal que d'any en any es pugui millorar i també s'anima a la participació a qualsevol persona que tinga alguna cosa, escrita o gràfica, relacionada amb Vallibona que vulga difondre-la.

La revista de Vallibona, es pot descarregar tant aquest número 13 com els dotze anteriors, en pdf, a la web de l'associació www.vallibona.net

REPERCUSIÓ EN PREMSA

Diversos mitjans de comunicació s'han fet ressò de la revista anual vallibonenca "L'Esquirollet de Vallibona", editada per "Amics de Vallibona" i impresa a Castell Impresores. Així, la televi-

sió de Morella i comarca Nord TV, en el programa d'estiu, Anna Querol va entrevistar el president d'"Amics de Vallibona" Salvador Oliver, el qual parlà de les activitats que aquest 2020 de pandèmia s'han pogut dur endavant, com la revista i el premi de l'Esquirollet. Així mateix, el programa de Ràdio Ulldecona "De Vacances", conduït per Sergi Nebot i Enoc Altabàs també en parlà, conversant amb el coordinador de la revista i més tard, se'n va fer menció a l'informatiu de migdia conduït per Lúcia Labernia.

L'ESQUIROLER 2020 PER A LA TENDA DE LAIA

La pandèmia del coronavirus ha determinat el premi que anualment atorga l'associació cultural "Amics de Vallibona" a alguna persona que s'haja distingit per les seues accions en favor d'aquest poble d'Els Ports.

L'"Esquiroler de l'any 2020", així es diu el guardó, es va donar als responsables de la botiga de la població, Laia Guillem Blasi i el seu espós Sebastián Doménech Lorente. Com bé va recordar el president de l'associació Salvador Oliver durant l'acte de lliurament i també consta en el pergamí que els acredita com a "esquirolers", el paper social de la botiga ha estat fonamental en aquests complicats temps, sobretot durant el període de confinament. Així, mentre no es podia ni sortir ni entrar al poble, ells cada dimecres i dissabte pujaven des de Vinaròs, carregats amb les comandes que els havien fet els veïns i els queviures necessaris perquè no els faltara res per a la seua alimentació i altres necessitats de casa. També recordà Oliver com deixava Laia als veïns el seu telèfon perquè aquests, la majoria d'edat avançada i amb poca destresa amb les noves tecnologies, pogueren fer videoconferències i així veure els seus familiars, que tant enyoraven.

L'Esquiroler 2020 es va lliurar a l'església parroquial, en acabar la missa major de la Mare de Déu. Va ser l'alcalde vallibonenc Juanjo Palomo qui va donar el pergamí a la parella, acompanyada del seu fill Sebastián. Palomo destacà

que la covid-19 va canviar la vida dels vallibonencs i "era un al·licient que Laia i Sebastián arribaren cada dimecres i dissabte perquè a més era un moment de trobar-nos a la plaça i recuperar la unió dels vallibonencs".

També va recordar que el 2020 ja va començar de manera complicada, amb una gran nevada, on es van necessitar moltes ajudes per recuperar la normalitat. L'alcalde a més destacà la implicació d'"Amics de Vallibona" en les actes que se celebren a la població, a l'igual que les altres entitats. Finalment, demanà als veïns i visitants un bon acabament d'estiu, gaudint del poble i la gent però sempre amb molta responsabilitat.

VALLIBONA.NET

Recordem també que "Amics de Vallibona" té també pàgina web, a l'adreça www.vallibona.net. Allí anem afegint continguts diversos i conservem tots els continguts ficats des que es va crear la web ja fa 22 anys. Així que podreu trobar moltes coses per recordar, a més de tots els números de la revista.

NOTICIES DESTACADES

LA SARNA SE EXPANDE ENTRE LAS CABRAS

EMILI FONOLLOSA

La sarna se expande entre las cabras montesas del norte de la provincia y es cada vez más frecuente ver cómo se aproximan agonizando buscando agua y vegetación, tanto a riachuelos como incluso a cascadas urbanas de municipios como Vallibona. Caída del pelaje, zonas con alopecia, acartonamiento de la piel, desnutrición por falta de movilidad y la muerte. Así es la evolución de la sarna sarcóptica en las cabras que enferman por un ácaro muy contagioso y que cada vez va tomando más territorio en la provincia, sobre todo en las comarcas del Maestrat y Els Ports.

José Manuel Albert, vicepresidente de la Federación Territorial de Caza de Castellón se pregunta "¿Cómo cortar un fuego sin cortafuegos?" "A esto es a lo que nos enfrentamos ahora mismo.

Una población que crece, una enfermedad que se expande, una enfermedad que se sigue expandiendo y que puede reducir al mínimo una especie". Según Albert, "no es momento de echar las culpas ni de pedir explicaciones, lo que hay que hacer ahora antes de que se nos vaya más de las manos, es actuar, buscar soluciones eficaces y rápidas. Seguro que será más trabajo, pero también es seguro que si continúa igual, como hasta ahora, el fuego será difícil de apagar".

Durante las nevadas del pasado invierno, varias cabras macho, con robusta cornamenta pero con el color ennegrecido de su piel que delataba su enfermedad, se aproximaron a las calles de Vallibona e incluso una fue observada cómo devoraba las plantas de unas macetas de adorno, colocadas junto a la entrada de una vivienda. Recientemente, fue hallada una cabra muerta, con evidentes signos de esta enfermedad, junto a un pequeño huerto de una vivienda de este municipio de Els Ports.

"Existe impotencia al ver un animal afectado por sarna mientras vas por el campo y lo único que se puede hacer es llamar al responsable del coto y sacrificar al animal, tomando las muestras pertinentes para luego enviarlas a la Administración" dice Albert. "Esta enfermedad, que con un simple roce a un arbusto por el que ha pasado un animal infectado, ya se transmite de una cabra a otra, no hace falta el roce directo entre animales. Así pues, va quedando un rastro de la enfermedad, mientras extiende sus tentáculos".

También dice el vicepresidente que "entre todos debemos y tenemos que encontrar un hilo de luz para que esto vaya desapareciendo de nuestra provincia, un hecho ahora imposible, pero del que hay que tirar para que la sarna deje de afectar de esta manera a las poblaciones de cabra montesa que hay en la provincia y evitar así que se extienda a otras zonas, porque este fuego no parará sino ponemos agua de por medio".

Para el sector cinegético ya preocupa más el avance de esta enfermedad que la superpoblación de cabras, y

es que en los últimos años se han aplicado medidas para frenar la cifra de ejemplares. Esta superpoblación también provoca la proliferación de cabras por el interior de núcleos poblacionales, con las consiguientes molestias como la suciedad e incluso el riesgo físico para los vecinos.

LES CABRES "S'APODEREN" DE VALLIBONA

E.F.

La proliferació de cabres salvatges pel nucli urbà de Vallibona durant les nits no cessa, sense que segons sembla les importe la presència pels carrers de veïns i visitants, molt superior durant l'estiu a la de la resta de l'any.

Així, una nit de l'agost del 2020 un mascle proveït de robusta cornamenta va provocar un gran ensurt, quan de sobte va irrompre a la plaça de Sant Antoni i va passar corrent a un pam d'un grup d'amics que estaven sopant tranquil·lament. La cabra va córrer pels carrers, després de deixar la plaça, passant per davant de l'església parroquial i es dirigí cap al riu Servol, entre els crits de xiquets i adults per la sorpresa de la seua inesperada aparició, tan fugaç que ningú no va estar a temps de fer-li fotografies. A aquest incident, que poc va faltar per provocar danys personals, s'uneixen les freqüents aparicions de cabres a la nit en plens carrers. Se les pot veure especialment al costat de les antigues escoles ivoltants, en aquest cas sí que han pogut ser fotografiades perquè les cabres s'aturen, com si dubtessen sobre quin camí emprendre per l'interior del municipi, com es veu a les imatges que acompanyen aquesta informació.

Aquestes cabres estan danyant els horts d'alguns veïns vallibonencs, perquè destrossen o es mengen part de les seues collites, segons les queixes que ens han expressat. Durant el confinament, com la gent no sortia quasi de casa, les cabres salvatges se sentien més "ames del poble" que mai i s'arribaven a diari, dia i nit.

MEJORARÁN EL YACIMIENTO PALEONTOLÓGICO Y HABRÁ UNA RÉPLICA DEL "VALLIBONAVENATRIX CANI"

GENERALITAT VALENCIANA

El Consell ha autorizado la suscripción del convenio de colaboración entre Turisme Comunitat Valenciana y el Ayuntamiento de Vallibona para el fomento del turismo paleontológico en la Comunitat Valenciana, con la instalación y señalización de una réplica de dinosaurio en el yacimiento paleontológico del municipio en 2021.

Mediante este acuerdo, Turisme CV destinará 20.000 euros al Ayuntamiento de Vallibona y este se compromete a mejorar la puesta en valor del yacimiento paleontológico del municipio y a la instalación de una réplica de dinosaurio.

De este modo, el Ayuntamiento de Vallibona promoverá la instalación y señalización de una réplica de dinosaurio, para realzar el atractivo turístico del yacimiento paleontológico, yacimiento en el que recientemente se ha descubierto una nueva especie de dinosaurio terópodo denominado 'Vallibonavenatrix cani'.

Esta réplica de dinosaurio se sumará a las otras siete ya instaladas en otros municipios y que forman parte de Camins de Dinosaurios, una ruta para descubrir los principales recursos relacionados con dinosaurios (museos, yacimientos y colecciones museográficas).

Estas figuras representan a algunos de los dinosaurios que habitaron la Comunitat Valenciana. Así, cuentan con estas réplicas Morella (Allosaurus fragilis), Cincorres (Baryonix walkeri), Bejís (Rausuquios), Alpuente (Dacentrus armatus), Aras de los Olmos (Losillasaurus giganteus), Millares (Struthiosaurus) y Agost (Lirainosaurus).

Cabe señalar que a Turisme Comunitat Valenciana le corresponde el fomento de la actividad turística, el desarrollo y mejora del sector turístico, la creación, implantación y adecuación de nuevos productos y recursos turísticos, además de la planificación y la contribución a la vertebración y a la dinamización turística del territorio.

Además, las principales líneas de actuación en materia de turismo de la Generalitat inciden en la mejora integral de la calidad de los destinos, de los servicios y de los productos turísticos valencianos, así como en el impulso a la diversificación de nuestra oferta mediante la puesta en valor de los recursos municipales, línea esta última en la que se enmarca el objeto de este convenio.

REPORTAJE DE NATIONAL GEOGRAPHIC

E.F.

La prestigiosa revista científica National Geographic ha publicado en su página web <https://www.nationalgeographic.com.es/> un amplio reportaje a modo de galería fotográfica en el que repasa algunos de los dinosaurios ibéricos que habitaron en la península Ibérica y entre los cuales están los que llevan por nombre localidades de Els Ports por ser allí donde se hallaron restos.

De los 18 dinosaurios catalogados en el reportaje, en sexta posición figura el Vallibonavenatrix cani, acompañado de una imagen creada por José Antonio Peñas. Se dice de él:

Sus restos fueron hallados en la localidad castellonense de Vallibona en los años 90, donde rodeado de un paisaje subtropical costero, cercano a un delta fluvial, vivió hace 125 millones de años. Vallibonavenatrix cani, fue un carnívoro

de entre unos 8 o 9 metros que perteneció al grupo de los espinosáuridos y se trata del único representante de la familia descrito en la península Ibérica. Los espinosáuridos se caracterizan por la peculiar forma de suscráneo y dientes, que presentan ciertas semejanzas con los de los cocodrilos. Además, son muy reconocibles por el desarrollo de espinas neurales altas en algunas de sus vértebras, lo que conforma una especie de vela sobre el dorso de su espalda a la que deben su nombre. En la 15 posición aparece el Morelladon beltrani, que fue un dinosaurio de la clase de los iguanodontios descubierto en la Cantera del Más de la Parreta, en Morella, de la cual recibe su nombre.

PUIG CUMPLE SU "DEUDA PENDIENTE" CON VALLIBONA

JAVIER ORTÍ-DAVID DONAIRE (MEDITERRÁNEO)

Entre el grupo de vecinos de Vallibona que ha realizado el clásico esmorzar de todos los viernes se ha colado un invitado especial que, no obstante, parecía un habitual de las quedadas gastronómicas de cada semana. Se ha tratado ni más ni menos que del presidente de la Generalitat, Ximo Puig, quien, aprovechando que no había pleno del Consell, ha pasado la mañana en esta localidad de Els Ports de solo 66 habitantes para cumplir su «deuda pendiente», como él mismo reconoce.

«Hace seis años, antes de las elecciones (las autonómicas del 2015), estuve aquí y dije que volvería como presidente de la Generalitat a un almuerzo», explicó Puig, y puso en valor que son ágapes que generan «convivencia, ilusión y alegría».

El líder autonómico reivindicó que el municipio tiene «un patrimonio natural extraordinario», aunque remarcó que «lo más importante de Vallibona es el patrimonio de su gente». «Una gente que durante años ha estado trabajando para mantener el pueblo, liderados por un alcalde joven e ilusionado (el socialista Juan José Palomo), que ha hecho posible que la población tenga esperanza de futuro», aseguró.

Puig afirmó que su objetivo es que «toda la Comunitat supere el desequilibrio territorial» y que «la despoblación no sea un mal necesario», sino que «haya posibilidades de recuperar ese pulso social» que necesita el interior.

«Si los pueblos se despueblan, perdemos toda la Comunitat. Por ello, necesitamos una autonomía equilibrada y en la que el patrimonio cultural y natural que atesora nuestro interior continúe con toda la fuerza que le da la presencia de las personas», aseveró ayer el president.

Vallibona es una de las localidades más pequeñas de las Comunitat Valenciana, con 66 habitantes, según los datos del INE del año pasado. Forma parte de los municipios en riesgo de despoblación a los que la Generalitat está destinando recursos a través de la Agenda Avant para evitar la crisis demográfica y poder mantener los servicios públicos para sus habitantes.

VISITA D'AUTORITATS A LA RENOVADA TENDA

DIPUTACIÓ PROVINCIAL

El president de la Diputació, José Martí, ha visitat les tendes multiservei de Villores i Vallibona, renovades amb subvencions de la institució provincial concedides pel procediment de concurrència competitiva. És una línia d'ajudes que en 2020 va tindre una dotació de 120.000 euros, que ha permés crear o renovar 12 tendisques multiservei situades en municipis de la província de menys de 200 habitants. L'objectiu d'aquesta iniciativa empresa per l'equip de govern de la 'Nova Diputació' és el de dotar de majors prestacions a les zones en risc de despoblació, mitjançant l'aportació de recursos que garantisquen el proveïment d'aliments i altres productes bàsics en localitats on no hi ha o només existeix un únic local comercial.

En la seua visita a aquestes dues localitats dels Ports, el president ha estat acompanyat pels diputats de Concertació amb els Ajuntaments i Desenvolupament Rural, Ximo Huguet i Santi Pérez. Els tres han sigut rebuts a Villores i Vallibona pels seus alcaldes, Iván Guimerà i Juan José Palomo, amb els quals han visitat els emplaçaments en els quals se situen les tendisques multiservei d'aquestes dues localitats per a

conèixer el resultat de les intervencions realitzades i recollir les impressions tant dels alcaldes com dels gerents dels establiments.

Pel que respecta a Vallibona, l'aportació de la Diputació s'ha destinat al recanvi de finestres i portes i a l'adquisició de nous equipaments.

El president de la Diputació ha destacat que la pretensió del seu equip de govern és la de crear una xarxa provincial de punts de venda que atenga les necessitats bàsiques de les persones que resideixen o tenen habitatge als pobles xicotets de l'interior. A més, ha recordat que aquests municipis compten amb una població molt envellida i amb poques opcions de transport públic, "la qual cosa exigeix que posem els mitjans

necessaris perquè puguen consumir als seus pobles sense que hagen de pensar a traslladar-se a un altre municipi".

MOVILIDAD, ALUMBRADO E INFRAESTRUCTURAS DEPORTIVAS

DIPUTACIÓ DE CASTELLÓ-E.F.

La Diputación de Castellón ha invertido 57.000 euros en mejoras urbanas en los municipios de Villores y Vallibona. Las obras se han centrado en la ejecución de pequeños proyectos de mejora de la movilidad y en la renovación de instalaciones deportivas.

El presidente de la Diputación, José Martí, el diputado de Cooperación, Ximo Huguet, y el diputado de Carreteras, Santi Pérez, han estado en ambas localidades de Els Ports para supervisar el resultado de las actuaciones, sufragadas por la ins-

titución provincial a cargo del Plan 135 de Obras y Servicios.

En Vallibona, las intervenciones han sumado 35.500 euros de inversión y se ha concentrado en la modernización de las pistas deportivas ubicadas en la parte alta de la localidad. Es el caso de la instalación de una nueva red de iluminación exterior, lo que permitirá desde ahora hacer actividades nocturnas en la zona, en especial durante los meses de verano. Cabe destacar que se ha adoptado la tecnología led para ahorrar energía y recursos públicos y para evitar episodios de contaminación lumínica.

AMPLIACIÓN DEL PABELLÓN

E.F.

La covid-19 provocó un parón en las obras de ampliación del pabellón multiusos y la mejora de la pista de frontenis de

Vallibona. Ahora se han reiniciado los trabajos y cuando concluya la primera fase, se prevé iniciar de inmediato la segunda. El pabellón ganará así un espacio que se hace necesario en algunos momentos, pues se queda pequeño en celebraciones como las fiestas de agosto y Sant Antoni. Se ganará en capacidad y también en seguridad, porque se acabará de adaptar a la normativa vigente, como ha señalado el alcalde. Estaba previsto que tanto pabellón como pista pudieran acabarse a finales de año o, como mucho, a principios del 2021, así que no se han cumplido los plazos.

El alcalde, Juan José Palomo, ha sido el responsable de explicar todas las actuaciones a la representación provincial. Palomo ha destacado que con una pequeña parte de la asignación del Plan 135 se han instalado señalizaciones turísticas en todo el municipio.

JORNADAS SOBRE SENDERISMO Y DESARROLLO RURAL SOSTENIBLE

FEMECV

Vallibona acogió los días 9 y 10 de julio las Jornadas sobre Senderismo y Desarrollo rural sostenible de la Federació d'Esports de Muntanya i Escalada de la Comunitat Valenciana (FEMECV), organizadas por el Comité de Senderos y con la colaboración del Parc Natural de la Tinença de Benifassà,

Ajuntament Vallibona y Mancomunitat Els Ports

En este encuentro técnico expertos en la temática realizaron una serie de conferencias en torno al título que daba nombre a las jornadas y al territorio de la Tinença de Benifassà. Unir a los diferentes actores relacionados con la red de senderos de este entorno era uno de los objetivos, así como conocer la situación del senderismo en la CV y los nuevos modelos de ordenación, promoción y gestión de los senderos; diagnosticar su red de senderos y establecer mejoras.

El sábado, se realizó una ruta por el parque natural y los senderos de Vallibona, disfrutando de los cortijos con ejemplares de árboles monumentales, un barranco con una formación geológica interesante, y descubriendo el río Cervol, durante un tramo que discurre en paralelo.

La diputada provincial d'Esports, Tania Baños, va assistir a les 'Jornades sobre Senderisme i Desenvolupament Rural Sostenible'. Durant la seua intervenció defensà les actuacions que la Diputació està duent a terme per a trobar l'equilibri entre el manteniment de les sendes i la utilització dels mateixos per a ús i gaudi de la població. I "com a instrument per a generar activitat econòmica i fixar població a l'interior".

CSIF PIDE CUBRIR LA PLAZA DE MÉDICO

CSIF CASTELLON

La Central Sindical Independiente y de Funcionarios CSIF ha denunciado que las personas que residen en determinados municipios de la comarca de Els Ports "llevan meses sin servicio oficial de atención médica".

Desde el sindicato han explicado que, en el caso de la Vallibona, en el último concurso oposición, el facultativo que ejercía en este municipio sacó plaza en Morella el pasado mes de octubre, dejando vacante el puesto de la Vallibona, una plaza que a fecha de hoy, seis meses después, todavía no se ha cubierto.

"Se da la circunstancia de que ese médico, que ahora ejerce en Morella, reside en la Vallibona por lo que, cuando termina su consulta y regresa a su domicilio en la localidad, se encarga de atender también a los vecinos que lo necesitan para que no se queden totalmente sin servicio", han denunciado desde CSIF. En ese sentido, desde el sindicato han detallado que "esta circunstancia supone que las personas que residen en esta localidad y que antes tenían a su disposición un servicio diario de consulta médica, ahora han visto reducida drásticamente la atención, que se presta como mucho un par de días a la semana y en horario reducido y variable, en función de cuándo termina su consulta este médico en Morella".

"Consideramos que se trata de una situación insostenible, por lo que pedimos a Sanitat que tome cartas en el asunto y cubra cuanto antes la plaza vacante de médico en la Vallibona, ya que la falta de servicio está obligando a la ciudadanía a tener que desplazarse hasta Morella o a Rossell para recibir atención en caso de emergencia", han incidido desde CSIF.

Además, desde el sindicato han señalado que la situación de Vallibona no es "un caso aislado" en la comarca. "Se da la circunstancia de que Forcall lleva desde el pasado 10 de febrero sin médico, ante la baja de larga duración no cubierta del facultativo titular". "En lugar de contratar a un sustituto, los cuatro médicos que ejercen en los otros municipios de la zona, como Portell, Cincorres, Todoella, Olocau del Rey, La Cuba, La Mata o Zorita, se van turnando para atender también a los pacientes de Forcall, lo que supone una duplicidad de las consultas para los profesionales, que por este servicio no reciben a cambio ninguna compensación en cuanto a módulos, kilometrajes o pluses".

NOTICIES DIVERSES

CAMINO RURAL DE VALLIBONA A ROSSELL

EMILI FONOLLOSA

La Conselleria de Agricultura de la Generalitat Valenciana acondicionó el pasado año uno de los tramos que estaban en peores condiciones del camino rural asfaltado que comunica Rossell con Vallibona.

La parte mejorada va desde El Pinet, en el límite de los términos de los dos municipios y el entrador de L'Hostalàs-Ullal de la Fou, de 2,2 km. de longitud, donde proliferaban baches, algunos de tanta profundidad que ponían en riesgo la integridad de los vehículos. Ahora, queda otro tramo también deteriorado, desde l'Ullal de la Fou en dirección a la ermita de Santo Domingo, para lo que se ha pedido que se haga al menos una actuación provisional tapando baches o más completa como la que se ha hecho ahora.

A causa de las obras, fue necesario cortar a la circulación este vial durante las horas diurnas, aunque Vallibona no quedó incomunicada al contar con la CV-111 que la conecta con la N-232.

Estas obras ya tenían consignación presupuestaria desde hace más de un año, "ha sido una tramitación lenta y compleja, ha costado adjudicar las obras, que eran necesarias porque este vial es una salida hacia la costa que tiene Vallibona" decía el alcalde de la localidad Juanjo Palomo.

EL ALBERGUE SE CONVIERTE EN CASA RURAL

E.F.

El Ayuntamiento de Vallibona ha decidido convertir en casa rural el albergue "La Vall del Cervol", que ocupa parte del edificio remodelado de la antigua cooperativa. Desde el verano del 2020, funciona como casa rural, lo que se traduce en que ya no alberga grupos amplios de personas, dado que la capacidad se ha reducido a 8 usuarios.

La planta inferior de esta antigua cooperativa todavía está en proceso de rehabilitación. La intención del consistorio es ubicar allí el museo de los muñecos de antiguos oficios, situados en una sala del Ayuntamiento. De esta manera, dicha sala se podría destinar a acoger charlas y exposiciones, como ya se hace con la planta inferior.

VALLIBONA QUIERE MÁS MEJORAS EN LA CV-111

E.F.

El Ayuntamiento de Vallibona quiere que la mejora de la carretera de acceso a la población CV-111, que comunica con

la N-232, no se quede en el largo millón de euros que invirtió la Diputación Provincial en todo el trazado que estaba más necesitado. Así, se ha pedido que se pueda actuar en algunas curvas muy cerradas y que se hormigonen algunos tramos que tras la citada mejora, presentan una profunda cuneta, lo que podría provocar accidentes si un vehículo se desvía ligeramente. "Si se interviniera en estas cunetas, ganaríamos en seguridad y anchura de esta carretera que aún tiene mucho margen de mejora" decía el alcalde Juanjo Palomo remarcando que determinadas curvas siguen teniendo muy poca visibilidad. Mientras tanto, siguen las obras en el puerto de Querol de la N-232, que incluyen un nuevo enlace a la CV-111. Estos trabajos afectan a los últimos 500-600 metros de la CV-111. El enlace entre ambos viales se hará mediante una rotonda y paso elevado, que se construye ya pasado el actual enlace, a unos 150 metros, en dirección a Morella. Tanto en un sentido como en otro, será necesario tomar la rotonda para acceder a la CV-111 y salir de ella.

PROTESTES PER L'ACCÉS DES DE QUEROL

El veïnat de Vallibona està molt descontent per la solució provisional que té ara l'accés a la carretera CV-111, des de les obres de la N-232, per considerar que té poca seguretat. Així ho han fet saber diversos veïns i habituals usuaris de este vial que comunica amb la població des del port de Querol.

Des de l'Ajuntament de Vallibona li han traslladat a la direcció de l'obra la falta de seguretat i la incomoditat que representa per a veïns de Vallibona i usuaris de la CV-111 la solució

provisional adoptada. Cal recordar que les obres actuals a la N-232 contemplen un accés completament nou a aquest vial.

ELECTROLINERA Y CAJERO AUTOMÁTICO

Con una subvención de la Diputación se ha instalado un punto de recargar para los vehículos eléctricos. La Diputación servirá todo el equipamiento y subvenciona los gastos de la instalación. Se ha ubicado en el acceso inferior del municipio, junto al muro de la central.

Por otro lado, la instalación de un cajero automático, como está previsto también en otras pequeñas localidades, se ha retrasado porque quedó desierta la primera licitación, pero se le ha dotado de más recursos económicos y volverá a licitarse, como avanza el alcalde Juanjo Palomo. "Es un servicio importante para que tanto vecinos como visitantes puedan obtener dinero sin necesidad de desplazarse a otros municipios" ha dicho el alcalde.

COVID

En otro orden de cosas, Palomo se ha felicitado porque a pesar de la gran afluencia de visitantes durante el pasado verano y en otras fechas señaladas como Pascua, el municipio no registró ningún caso de coronavirus. Ha destacado el gran civismo con el que en este sentido han actuado vecinos y visitantes, haciendo hincapié en que el verano se alargó en Vallibona, ya que hubo mayor presencia de visitantes que otros años y en meses sin tanta afluencia como julio y septiembre.

ÁBALOS Y PUIG EN LAS OBRAS DE QUEROL

NOTA DE PRENSA

El president de la Generalitat, Ximo Puig, ha destacado que el avance "histórico" logrado con las actuaciones de mejora en la N-232 para salvar el Puerto de Querol permiten dar satisfacción a una reivindicación pendiente desde hace décadas que repercutirá en una mayor cohesión territorial de la Comunitat y mejorará las conexiones entre el Cantábrico y el Mediterráneo, además de incrementar las oportunidades de los habitantes de Els Ports, del conjunto de la provincia de Castellón y de los territorios limítrofes de Aragón.

El president visitó, con el entonces ministro de Transportes, Movilidad y Agenda Urbana, José Luis Ábalos, las obras de acondicionamiento de la N-232 en el Puerto de Querol, en Morella, una actuación que cuenta con un presupuesto de 42,33 millones de euros, ejecutada ya al 75 %, y que, en palabras del representante del Gobierno central, ejercerá de "verdadero corredor vertebrador" con el Cantábrico.

En la visita también estuvo presente el conseller de Política Territorial, Obras Públicas y Movilidad, Arcadi España, así como el alcalde de Morella, Rhamsés Ripollés.

El responsable del Gobierno valenciano ha subrayado que, para la provincia de Castellón, se puede hablar de "día histórico", por poder apreciar el grado de ejecución de una obra que comenzó a exigirse a principios de los 90, y de la que "ha sido necesario el paso de tantos años para que sea una realidad".

El president ha agradecido en este sentido la "voluntad inequívoca" de finalizar la adecuación de la N-232 en un "tramo decisivo", de gran complejidad y que ejercía de "cuello de botella" para las conexiones con el norte de España e incluso para los propios habitantes de la comarca.

Características de la actuación

El puerto del Querol, en la carretera N-232, es la principal vía de comunicación entre las comarcas castellonenses del Maestrazgo y de Els Ports y la aragonesa del Bajo Aragón.

Las obras contemplan la construcción de una carretera de nuevo trazado con el objetivo de mejorar la capacidad, funcionalidad y seguridad vial de la carretera actual, así como disminuir los tiempos de recorrido.

La nueva carretera contará con una calzada de 2 a 3 carriles, un carril por sentido más un carril adicional en rampa para vehículos lentos en el ascenso al puerto de Querol), además de arcones de 1,5 metros, entre otros elementos.

El número total de estructuras proyectadas es de trece, de las cuales nueve son viaductos. Destaca el del Barranco de la Bota, con 432 metros de longitud, un paso superior, dos pasos inferiores y un falso túnel de 42,5 metros de longitud.

Se contemplan también acciones de protección ambiental, así como medidas complementarias de integración, que suponen aproximadamente un 15 % del presupuesto de la obra.

Las obras salvarán un total de 7,75 km entre el barranco de la Bota y la masía de la Torreta. El nuevo trazado que evitará las actuales curvas del Puerto de Querol disminuirá el tiempo de circulación por este tramo en 10-15 minutos.

VIADUCTO DEL PUENTE DE LA BOTA

En la ejecución del arco metálico del puente singular sobre el Barranco de la Bota, no se pueden instalar medios de izado de las secciones del puente en la vaguada. Por ello, utilizan un lanzavigas de 140 m de longitud que permite llevar las piezas a su posición final.

La primera recreación del futuro viaducto la hizo pública la empresa Metálicas Anro, S. L. Esta firma española es la encargada de construir una parte fundamental para el futuro viaducto, que salvará el barranco de la Bota. Se trata del arco curvo en dos direcciones de acero, que se monta en las instalaciones de esta compañía, con sede en Ciudad Real, según publicaba el diario Mediterráneo

La impresionante infraestructura tendrá una longitud de 432 metros y la altura superará en algunos puntos los 60 metros. En este punto el actual puente de la Bota tiene un alzado de 22,4 metros, por lo que la nueva pasarela será tres veces más alta.

CURTS DEL FESTIVAL 'CORTOMETRANDO'

NOTA DE PREMSA

La Diputació de Castelló reafirma el seu compromís amb el sector audiovisual de la província amb la novena edició del festival de curtmetratges 'Cortometrando', en la que, des de la ficció, els directors i directores gravaran les seues obres als pobles de Vallibona, la Vall d'Alba, Teresa, Vistabella del Maestrat, Alcúdia de Veo i Arañuel. La diputada de Cultura, Ruth Sanz, junt al director del festival, Sergi González, ha presentat aquest matí els sis guions seleccionats d'aquesta nova edició, que tal com ha explicat, té l'objectiu de promoure el talent de Castelló i donar a conèixer als pobles de la província per a fomentar el turisme d'interior i lluitar contra la despoblació.

Sanz, ha agraït als directors i directores la seua participació i ha explicat que "amb els sis curts d'enguany seran 55 els pobles de la província que hauran servit de set de viatge en aquest festival". A més a més, ha destacat "la importància de fomentar activitats per a donar a conèixer els pobles de la província en risc de despoblació". D'una altra banda, el director del festival, Sergi González, ha agraït "la labor de la Diputació i el seu compromís amb el món de l'audiovisual de la província".

Al'acte han assistit, l'alcalde de Vallibona, Juan José Palomo; l'alcalde de Vistabella, Jordi Alcón; l'alcalde de Alcúdia de Veo, María Eugenia Villar; l'alcalde d'Arañuel, Justo Palomares; i els sis directors premiats.

Nous premis

Enguany el certamen compta amb nous premis en categories com a interpretació femenina, interpretació masculina, millor fotografia i millor so, que comptaran amb un premi de 200 euros cadascun, a més del premi del Públic amb una dotació de 300 euros i un premi de 1.500 euros per al curtmetratge guanyador. Els sis directors seleccionats en aquesta primera ronda, rebran com a premi la quantitat de 900 euros que els serà ingressada abans de començar la producció del curtmetratge.

Després que l'any passat el documental guanyara pes per a comptar de la manera més versemblant possible com es va viure als pobles les setmanes més difícils de la pandèmia, en aquesta edició torna la ficció que, des dels seus inicis, és el gènere estrella del certamen. Una vegada anunciada la selecció a cegues dels sis guions, els directors poden començar amb el rodatge dels curts que tindran com a únic escenari els interiors i exteriors de les localitats assignades.

RESTAURADA LA PORTA DE STA. ÀGUEDA

E.F.

Els pelegrins que, seguint la tradició de cada estiu, acudisquen aquest agost a l'ermita romànica de Santa Àgueda de Vallibona es trobaran amb l'agradable sorpresa de veure la porta d'accés totalment rejuvenida. Aquest juliol s'ha procedit a reparar la decoració de la porta i és que en bona part s'havia despenjat degut sobretot al pes de la neu acumulada en els episodis de fortes nevades. La reparació l'ha

costejada l'Ajuntament i també amb aportacions de particulars i l'ha feta l'empresa Fusteria Santiago Vives de Herbers/Pena Roja de Tastavins. Ha estat un pas més en el procés de recuperació d'aquesta emblemàtica ermita que va estar durant molts anys deteriorant-se i en perill d'ensorrar-se, fins que no es van engegar obres de reforçament de la coberta.

Tanmateix, la finalització de la restauració de l'ermita de Santa Àgueda haurà d'esperar perquè s'ha denegat la subvenció sol·licitada a la Conselleria de Cultura.

L'alcalde Juanjo Palomo ha indicat que des de l'Ajuntament de Vallibona continuaran demanant subvencions perquè s'aspira a poder restaurar el seu interior, després que ja s'haja actuat a la coberta i també completar la reconstrucció de la casa de l'ermità. En el seu moment ja es va actuar també en l'estructura d'aquesta casa, annexa a l'ermitori, però falta rematar el seu interior.

SERVICIO DE AUTOBÚS

GENERALITAT VALENCIANA

La Conselleria de Política Territorial, Obras Públicas y Movilidad ha ampliado el servicio público de transporte por carretera en la comarca dels Ports con nuevos tráficos que unan Herbers y Vallibona con Morella, donde los usuarios y usuarias pueden hacer transbordo para continuar viaje hasta Vinaròs y Castelló.

Según ha continuado el conseller, "con la adjudicación del nuevo proyecto contemplado en el nuevo mapa concesional que está desarrollando la Dirección General de Obras Públicas, Transporte y Movilidad Sostenible, estos servicios que se prestan actualmente quedarán englobados en el nuevo proyecto de servicio público de transportes de viajeros por carretera CV-001 Morella-Vinaròs-Castelló de la Plana".

Asimismo, Arcadi España ha señalado que también se da respuesta a una petición del Ayuntamiento de Morella que en diversas ocasiones ha solicitado la ampliación del servicio de transporte a Herbers, que cuenta con 49 habitantes, y Vallibona, con 75 habitantes.

El objeto del contrato es la gestión para la prestación del servicio público de transporte regular de viajeros por carretera en la comarca de els Ports de Morella y que conecta los municipios de Olocau del Rey, La Mata, Todolella, Forcall, Cinctorres, La Iglesuela del Cid, Portell de Morella, Zorita del Maestrazgo, Vallibona y Herbers con Morella, y Castellfort con Villafranca del Cid.

La Línea 5 Vallibona – Morella comprende una expedición de ida y vuelta los jueves con salida de Vallibona a las 10.45 horas y regreso de Morella a las 14.00.

TRES CRIES MÉS DE CREBALÒS

AJUNTAMENT DE ROSSELL

Es va realitzar a Bel l'acte de rebuda de tres noves cries del crebalòs, al Parc Natural de la Tinença de Benifassà, que acull des del 2018 el projecte de reintroducció "Benvingut de nou, Crebalòs"

Mireia Mollà, consellera d'Agricultura, Desenvolupament Rural, Emergència Climàtica i Transició Ecològica, va participar en l'acte de recepció i va destacar la importància d'aquest projecte per a la millora de la biodiversitat en l'entorn del Parc Natural.

Els alumnes de les escoles de la zona van escollir els noms de les cries. Dos d'elles, Durall (mascle) i Dena (femella) procedeixen del centre de cria en cautivitat de Guadalentín (Cazorla). Dalila (femella) procedeix d'Ostrava (República Txeca). Credits per la Vulture Conservation Foundation, aquesta entitat coordina la recuperació del crebalòs a tota Europa. Amb l'arribada d'aquestes tres cries, ja en són 9 de polls introduïts.

REUNIÓN DE ALCALDES Y ALCALDESAS DE ELS PORTS

NOTA DE PRENSA

El secretario general del PSPV-PSOE de la provincia de Castelló y diputado autonómico, Ernest Blanch, destaca las plantas de energía renovables como un factor clave con el que hacer frente al reto demográfico. Así lo ha manifestado en una reunión mantenida con los alcaldes y alcaldesas socialistas de Els Ports en la localidad de Vallibona para dialogar y hacer propuestas sobre asuntos que afectan a la comarca, y en la que han expuesto su confianza en los planes eólicos como una potente herramienta con la que incentivar la residencia en los municipios del interior de la provincia.

A este respecto, tanto el secretario provincial como los alcaldes y alcaldesas, han señalado la importancia de seguir apostando por las energías eólicas en las comarcas del interior, no solo como instrumento para impulsar la transición ecológica, sino también como palanca verde en la recuperación de la economía. "Las plantas eólicas pueden convertirse en instrumentos potenciales de creación de empleo con lo que, además de su aprovechamiento ante la emergencia climática, también ayudaría a que los vecinos y las vecinas de nuestras comarcas del interior no se vean obligados y obligadas a dejar el pueblo para poder trabajar", ha apuntado Blanch quien ha señalado a los planes eólicos como instrumento que podría garantizar la igualdad de oportunidades en el interior.

A la reunión asistieron el alcalde de Morella, Rhamsés Ripollés, la alcaldesa de Castell de Cabres, María José Tena; la alcaldesa de Vilafranca, Silvia Colom; el alcalde de Vallibona, Juan José Palomo; el alcalde de Olocau, Santiago Gazulla; el alcalde de Forcall, Santi Pérez; y el portavoz de Cinctorres, Toni Ripollés.

Por otro lado, y en relación a la iniciativa Maestrazgo-Els Ports que ha sido aparcada por los promotores, los alcaldes y alcaldesas manifestaron su voluntad de estudiar y acoger con absoluta predisposición todos los proyectos solventes y rigurosos que les pongan sobre la mesa.

NOTICIES CURTES

ARBRES SINGULARS DE LA TINENÇA

EMILI FONOLLOSA

Vallibona acollí una completa jornada dedicada als arbres rellevants existents a tot l'àmbit geogràfic del Parc Natural de la Tinença de Benifassà.

Molt interessant va ser la xerrada al poliesportiu de presentació del catàleg dels arbres singulars i monumentals del parc natural. Va anar a càrrec dels tècnics del parc i Víctor Reverté de l'empresa Arabogues de la Sénia i es va destacar que el 60 per cent del total d'eixos arbres estan al terme de Vallibona. També es va parlar de la protecció de l'arbrat de la C. V. Arbres Monumentals, Singulars i d'Interés Local, a càrrec de

Ricardo Barberà, del Centre per a la Investigació i l'Experimentació Forestal (CIEF).

Amb motiu del Dia Mundial del Medi Ambient es va fer aquesta jornada que incloïa una ruta guiada per veure alguns dels arbres més espectaculars.

DIA DE LES AUS MIGRATÒRIES

El Parc Natural de la Tinença de Benifassà celebrà divendres 16 d'octubre a Vallibona el Dia de les Aus migratòries, amb una activitat popular més de les programades gratuïtament després del període d'aturada per l'estat d'alarma. Els

participants es reuniren l'aparcament del canyet, del terme vallibonenc, on acompanyats dels tècnics del parc, van poder descobrir algunes de les aus carronyaires que ens visiten durant tots o només alguns períodes de l'any. Així, van contemplar al muladar de voltors com cada divendres es dona de menjar a aquestes aus.

HELISUPERFÍCIE

L'Ajuntament de Vallibona i la Diputació de Castelló, han adequat una helisuperfície que permet una adequada intervenció i una ràpida resposta en cas d'emergència (evacuació de malalts, incendi forestal, etc.). Donades les complexes carac-

terístiques orogràfiques on es troba ubicat el casc urbà de Vallibona s'ha decidit situar l'àrea d'emergències a la vora de la carretera CV-111 a uns 2,5km. del casc urbà.

NEL·LO MONFORT, METGE MEDIÀTIC

El metge que desenvolupa la seua activitat professional entre Morella, Castell de Cabres i Vallibona Nel·lo Monfort va ser un dels fils conductors de la magnífica sèrie Crònica Mèdica que ÀPunt va emetre en sis capítols. Ell ha posat en valor la medicina rural que tant important paper també està fent

en aquesta pandèmia. Com diu ÀPunt a la seua web "Nel·lo Monfort és metge de família, rural i comunitari a Vallibona (els Ports), i un dels protagonistes de Crònica Mèdica. Aquí podeu veure també tots els capítols de la sèrie: <https://www.apuntmedia.es/programes/cronica-medica/>

JOSEFA

La recordada vallibonenca Josefa Gisbert, del Mas de Prades, la qual va rebre la distinció Esquiroler de l'Any per ser l'última masovera, va ocupar el 15 de gener una part del diari El País, ja que reproduïa una foto d'ella feta per Joan Alvaro, la qual precisament ja havia sortit abans en un altre prestigiós rotatiu, The Guardian.

LLAVADORS

L'Ajuntament de Vallibona ha dut a terme la millora dels llavadors municipals, construïts, l'any 1961 gràcies a una subven-

ció de Recursos Turístics de l'Agència Valenciana de Turisme, com informava comarquesnord.cat. També s'han dut a terme treballs de rehabilitació al 'Pilleric' en una petita placeta a un tram d'escales que ha estat condicionat. Tota aquesta actuació forma part d'un projecte per conèixer millor Vallibona amb una ruta per dins del casc urbà i dels voltants del poble. A més, tant als Llavadors com al Pilleric i a altres elements patrimonials que formen part de la ruta 'Vallibona, el paisatge construït', està previst instal·lar pròximament panells explicatius.

PEIRONET

Vallibona ha recuperat un tram del camí que eixia des de la població en direcció a Xert i Vallivana a la que s'ha unit la recuperació d'un peironet o creu de terme en el creuament d'aquest camí amb el que es dirigeix a Rossell, com també publicava comarquesnord.cat. Una actuació que ha estat realitzada gràcies a una subvenció per a la pedra en sec de la Conselleria de Cultura i amb la que s'ha pogut intervenir a les parets laterals del camí, a l'empedrat del mateix i també al peironet. Es tracta d'un camí molt freqüentat antigament per dirigir-se des de Vallibona a Xert o al Santuari de la mare de Déu de Vallivana.

RÉCORD DE PLUJA

Xifres de rècord de pluja anual a Vallibona: més de 1.000 mm. en el passat 2020. Amb els registres del novembre, que van fregar els 150 mm, ja s'havien superat els 1.000 l / m2 de pluja acumulada a Vallibona, segons dades d'Avamet. A Vallibona portàvem en eixe novembre 1.062 litres i excepte la borrasca Glòria, en general va ser un aigua molt bona.

ACCIDENTE EN LA CARRETERA DE ROSSELL

Una mujer fue rescatada y trasladada al Hospital, con lesiones de escasa relevancia, tras despeñarse con su vehículo en el camino rural que comunica Rossell con Vallibona, en el término de Rossell, según nos informaban desde el Ayuntamiento de Vallibona. Bomberos y Guardia Civil intervinieron después de caerse por un terraplén de 50 metros, aunque la vegetación amortiguó la caída del vehículo.

PROTECCIÓ DELS DIPÒSITS D'AIGUA

La brigada municipal de l'Ajuntament de Vallibona ha procedit al tancament perimetral dels dipòsits d'aigua potable ubicats a la zona del Parralet. Amb aquesta actuació es pretén millorar la seguretat dels usuaris de la zona esportiva i recreativa propera i garantir un bon ús d'aquestes instal·lacions municipals.

TELEGRAM

Ja tenim canal de Telegram de l'Ajuntament de Vallibona. Amb aquest canal podeu rebre, al vostre mòbil, les diferents activitats, notícies o altres informacions que, a part de per les vies habituals, també difonen mitjançant aquest canal. Podeu buscar Ajuntament de Vallibona Informa, si ja teniu l'aplicació Telegram descarregada o seguir les següents instruccions: 1) Instal·la l'App Telegram al mòbil. 2) Cerca el canal Ajuntament de Vallibona Informa: @ajuntamentdevallibonainforma. 3) Entra-hi

CANAL VIAJERO

Un canal de "Nómadas charlatanes" considera a Vallibona el pueblo más bonito de la Comunidad Valenciana. El canal de youtube "Nomádas charlatanes" en el que una familia recorre en autocaravana varias de las poblaciones valencianas más pequeñas, considera que Vallibona es el "pueblo más bonito de la Comunidad Valenciana".

CARABASSA

Vallibona va fer d'una gran carabassa quasi tot una festa, Un veí de la població, Vicent Cuartiella va decidir compartir entre

nombrosos veïns i visitants una monumental carabassa del seu hort, així que amb la col·laboració de la botiga del poble, es va anar tallant i repartint per a tots els interessats. A falta de festes, qualsevol iniciativa joiosa va ser ben acollida en ple estiu de pandèmia.

VOLTA PEL TERME

Un grupet de vinarossencs va anar el 17 d'octubre a Vallibona per recórrer part del terme. En principi, la intenció era pujar al Turmell com van fer l'any passat, però van canviar el recorregut inicialment previst.

Per altra part, un grup d'amics d'Uldecona van voler fer senderisme pel nostre terme i es van detenir als masos per on van passar.

VISITA DE PATRICIA PUERTA

La vicepresidenta de la Diputació de Castelló, Patricia Puerta, ha posat en valor des de Vallibona les novetats que des de l'equip de govern de José Martí s'han introduït durant el 2020 per a millorar el sistema de finançament dels serveis socials municipals. Puerta, que s'ha reunit amb representants de l'ajuntament vallibonenc, ha defensat que "amb la decisió d'eliminar part dels convenis singulars amb els municipis i de destinar aquests recursos a engruixar el pressupost destinat a subvencions locals hem aconseguit beneficiar els pobles més menudets, ja que ara compten amb més diners que quan subscrivien els anterior acords de col·laboració amb la Diputació". Precisament, aquesta localitat dels Ports ha estat una de les beneficiades d'aquest canvi de criteri, ja que, segons ha confirmat la també titular de Benestar Social "enguany rebrà 1.000 euros més en comparació a l'últim conveni signat amb l'anterior corporació". A més a més, "sumaran nous serveis d'atenció i formació per a gent major".

UN AGOST DE RESTRICCIONS

SANTO DOMINGO SENSE ROMERIA

E.FONOLLOSA

La pandèmia del coronavirus va impedir que Vallibona celebrara el 2020 amb normalitat la tradicional festa del seu patró Santo Domingo. L'ermitori situat entre aquesta població i Rossell no va obrir portes ni hi va acudir ningú, per tant, no va haver-hi la tradicional pelegrinació fins a aquest emblemàtic enclau del terme vallibonenc, ni s'hi va fer allí la missa, les joies, el ball de corro, la subhasta... Això sí, a l'església parroquial de Vallibona es va fer la missa en honor del patró. Després de començar amb el cant de l'himne de Sant Domingo, mossén Paco Vives en la seua homília, destacà els especials moments que es viuen i va tenir paraules d'agraïment per l'assistència dels fidels, proveïts de mascareta i amb l'oportú distanciament social, en especial de l'alcalde Juanjo Palomo i la resta de corporació municipal.

Jordi Fonollosa: "Encara que de forma no oficial, uns quants vallibonencs de sentiment vam anar a l'ermita de Sant Domingo el dia 8 d'agost per fer acte de presència i continuar amb la tradició, segons conta Jordi Fonollosa. "Vam esmorzar recordant tantes romeries que hem pogut viure amb tots els actes que aquest any no s'han pogut celebrar i sobre tot vam riure molt! També vam fer fotos, vídeos... qui sap si un dia farem un petit documental, per recordar el moment com es va fer quan 6 homes van anar als anys 70 a Sant Domingo i que per altres circumstàncies la romeria es va deixar de celebrar".

A SANTA ÀGUEDA, AMB MASCARETA

La romeria a l'antiquíssima ermita de la patrona de Vallibona, Santa Àgueda, no es va deixar de celebrar tot i la pandèmia, però amb una participació inferior a l'habitual. Van ser 17 els qui, proveïts de la corresponent mascareta i guardant la distància social, van emprendre dilluns 10 d'agost a les 8 del matí el camí de pujada fins a aquesta ermita romànica. Allí dalt, a aquests pelegrins s'afegiren els qui pujaren en cotxe. No va haver-hi el tradicional obsequi de l'esmorzar però sí la celebració religiosa. Fora de l'església de l'ermita, el pàrroc Mossén Paco Vives va fer la missa, amb tots els

fidels respectant les mesures de seguretat. Se suspengué també la petita processó abans de la missa i la benedicció

del terme es va fer des del mateix altaret improvisat davant l'ermita, sense acudir als quatre punts cardinals, tot per evitar al màxim el contacte entre fidels. Cal recordar que aquesta ermita i l'església de Sant Jaume de Coratxar són els edificis religiosos més antics de la Comunitat Valenciana.

CARRERA FOTOGRÁFICA POR EL RÍO

Una vez superado el confinamiento y con el restablecimiento progresivo de actividades, el Parc Natural de la Tinença de Benifassà recuperó las acciones en favor de la difusión de los valores medioambientales de esta zona del interior de la provincia castellonense.

Así, una de las primeras ideas fue el pasado agosto la celebración en Vallibona de lo que se denominó "Carrera fotográfica por el río". Se trataba de un juego consistente en trabajar en equipo para realizar una serie de fotos en el entorno del Río Cérvol. Las fotos aludían a la flora y fauna de este entorno natural, aunque algunas de las pruebas

requerían también de una buena dosis de imaginación. Los participantes se dividieron en dos grupos, el equipo ganador consiguió completar todas las partes del juego después de un gran trabajo cooperativo, aunque el segundo equipo también hizo una gran labor de manera que poco le faltó por completar el recorrido antes que los ganadores. Cada parte del juego se superaba presentando ante el "jurado" (dos técnicos del parque) la fotografía de aquello que debían buscar y localizar.

UN LLIBRE RECULL 58 RECEPTES D'ELS PORTS

A l'Hostal La Carbonera i amb nombrosa assistència de públic, respectant les mesures de seguretat per la covid-19 es va presentar un interessant llibre. Les diferents poblacions d'Els Ports han acollit aquests dies la presentació oficial d'un nou llibre de cuina. Luis Gargallo, Guillermo Miró i Sara

Gargallo han recopilat, cuinat i fotografiat fins a 58 receptes de La cuina dels Ports i han tingut la col·laboració de Violeta Tena, Mary Savage, Mònica Segura, Conxa Rodríguez, Joan Garí, Manuel Milián, Víctor Amela i Vicent Baydal per a parlar de la gastronomia de la comarca.

EL DOLÇAINER DE TALES

El Dolçainer de Tales de Xarxa Teatre tornà a passejar per la província, després del confinament. Va fer una aturada a Vallibona, en una gran actuació contemplada per nombros públic i respectant totes les mesures de seguretat per la covid-19 (seients distanciats, hidrogel, mascareta). Aquesta

Treballs de neteja i manteniment durant aquesta primavera i estiu de 2021

gran funció que recull tradicions de les nostres comarques va estar patrocinada per la Diputació de Castelló i amb la col·laboració de l'Ajuntament de Vallibona.

FURINYOS

El nou grup de Vinaròs que té un nom tan vinarossenc com "Furinyos" va escollir Vallibona, població molt vinculada a Vinaròs, per fer la seua primera actuació cara al públic. Va ser l'últim dissabte d'agost a les instal·lacions de la piscina municipal.

Visita de vallibonencs a la casa natal de Goya a Fuendetodos

REPORTATGES

PACO VIVES: "LA GENT DE FORA M'HA AJUDAT A DESCOBRIR I APRECIAR EL NOSTRE POBLE"

EMILI FONOLLOSA

Si haguérem d'escollir un personatge significatiu de la població de Vallibona, de segur que molts coincidirien a assenyalar Paco Vives Pitarch. "Mossén Paco" és el millor exemple del que significa estimar la terra, les nostres arrels i la nostra gent. Als seus 80 anys, és un moment excel·lent per seure'ns una bona estona a casa seua per xarrar del que Vallibona ha sigut i és per a ell. Per a nosaltres, dedicar-li un bon espai de "L'Esquirollet de Vallibona" era un deute que teníem amb ell, després que tant ha contribuït amb els seus escrits a donar-li brillantor a aquesta modesta revista anual.

Paco Vives va nèixer el 2 d'agost de 1940 al carrer Sant Roc, davant de la capelleta que hi ha dedicada a aquest sant. "Recordo que per a la festa de Sant Roc, feien una foguerada al mig del carrer i nosaltres saltàvem per damunt del foc". Als 6 anys la seua família ja es va instal·lar a l'actual casa del Carrer Nou, que era del seu iaio. "Corríem molt de menuts, jo anava sempre als muscles de Ramonet de l'Hostal, una vegada vam baixar corrents per aquí pel Carrer Nou, ara que ho penso, suo, què poc coneixement teníem!"

Els seus pares tenien molta relació amb els de Ramoncita "del Sereno" i Teresa "del Campello". "Ens reuníem moltes vegades, quasi sempre a casa de Maria Teresa, mare de Ramoncita". Recorda també mossén Paco que on jugaven molt era al Calvari, situat on ara està l'Hostal La Carbonera. Ja després de la guerra, ja no va

ser el Calvari, però també tenien els xiquets del poble altres llocs on jugar, per exemple, a pilota usant el pany de la casa de Delfín. Se'n recorda bé d'un any, per festes, quan van fer bous al Vall Més Amunt. Un lloc de reunió i joc habitual era al voltant del Fossar Vell, on estava el cementeri i des d'on avui en dia arranca la rogativa a Pena-Roja de Tastavins. A més, els xiquets com Paco sortien del poble per anar fins a la "volta del barranc", on hi havia una era i unes roques, "et podies ficar per dins de les roques... anar allí era la nostra excursió típica". Els xiquets vallibonencs també s'ho passaven molt bé jugant als "patacons": es feien de cartes velles, les doblegàvem i les posàvem dins d'un rogle a terra i amb una tella els hàviem de treure. També jugaven als maquis, era el temps dels maquis.

DON MATIES, EL MESTRE

Don Maties Llopis va ser el mestre de Paco Vives, "a escola (l'actual ajuntament), dalt estaven les xiques, que tenien una mestra i baix, els xics, amb Don Maties, que en tenia un fart perquè havia d'atendre des dels més menuts fins als més

grans, també en un altre lloc del poble hi havia una classe per a pàrvuls". "Teníem un llibre que li dèiem l'Enciclopèdia i allí estava tot, totes les assignatures, avui en dia, hi ha un munt de llibres, és totalment diferent".

ELS CANTS DEL BATRE

Un dels millors records que guarda de la seua infantesa són els cants del batre, "pujava a una estància alta de casa i obria la finestra per escoltar aquests cants que sempre m'han entusiasmat, sentia els cants a les eres, al davant i al prigó, cants en tres llocs diferents i els qui cantaven es picaven entre ells, per veure qui cantava més i millor". "Era per a mi molt bonic, quan es va acabar el batre perquè es van començar a usar màquines, vaig tenir un gran disgust ja que es van perdre aquests cants". El batre era motiu de joc també per als xiquets vallibonencs, "pujàvem damunt del trill per trencar millor les espigues i ens arrastraven i segons qui portava els animals si tenia ganes de jugar ens tombava pel terra". A Paco li agrada encara avui en dia fer broma quan s'acomiada d'algú dient-li: "fins demà, fins al batre, si no este, l'altre" "esta frase es deia molt abans".

Els vallibonencs nascuts l'any 40, com Paco, han seguit mantenint trobades periòdiques per recordar vells temps enmig d'un bon àpat. Quan van complir 50 anys van fer tres dies seguits de festa.

"DESCOBRIMENT DEL POBLE"

No ha sigut fins ben entrat en anys quan Paco Vives ha "descobert" Vallibona, segons assegura. "Jo no el valorava com ho faig ara, hi ha hagut gent forastera que me l'han fet valorar". Els quilòmetres de parets de pedra en sec que hi ha al terme vallibonenc passaven pràcticament desapercebuts per a Paco. Tanmateix, un dia es va dir que uns japonesos volien comprar el castell de la Suda de Tortosa, "jo vaig dir, mig en broma, si donen molts diners, veneu-lo! i un tortosí em va preguntar si jo vendria les parets eixes de Vallibona "que són una obra d'art". Un altre foraster li va comentar una vegada: "estes roques de Vallibona són com si fóra el canó del "Colorado". "Poc a poc hem anat donant rellevància al nostre poble i a això han ajudat molt les festes, perquè han fet que tornara la gent del poble que havia marxat i així ha reviscolat".

La gran majoria de cases de Vallibona estan avui en dia

arreglades, “amb una filosofia, no imposada per ningú, de fer primer la teulada, després la façana i finalment, per dins, però per dins a poc a poc per això anem arreglant alguna coseta de tant en tant”. Vol citar Paco paraules de l'arquitecte de Patrimoni Arturo Zaragoza: “el paisatge de Vallibona està igual que quan el botànic Cabanilles el va descriure i el poble, no té cap casa noble, però tot ell és un poble noble i és que està catalogat com conjunt històric-artístic”.

VOCACIÓ RELIGIOSA

“Aquí a Vallibona hi havia una colla d'escolanets amb seminaristes com els germans Carmona i Paco de Beturina, un dia mossén José Piñón em va preguntar si voldria anar al seminari i jo amb només 11-12 anys que tenia li vaig dir que no sabia, que li preguntara a ma mare” així recorda com van ser els seus inicis amb el vincle religiós.

En aquells temps, per tant, no sempre s'anava al seminari tenint ja vocació, “la vocació potser et venia després, nosaltres al primer curs en vam entrar 39 i vam acabar només 7, durant els anys un va madurant i es va pensant si continua o s'ho deixa. A més, aquí a Els Ports si volies estudiar, anar al seminari era una porta oberta per continuar estudis, ajudava molt a situar-te en la vida”. Seminaristes com Tomàs i Domingo els diumenges de tarda “ens portaven a berenar al Gorg i d'ahí, per un caminet pujàvem dalt a l'Escala, on jugàvem a futbol, l'únic lloc on podíem jugar a futbol... si no haguera hagut aquest ambient de seminaristes, suposo que jo no haguera anat al seminari”.

DE TORTOSA A JESÚS, PASSANT PER LA RÀPITA

Va ser ordenat sacerdot el 23 de juny de 1963. La seua primera destinació va ser la parròquia del Roser, a Tortosa. Més tard, un company seu de Vinaròs, Ximo Segura va demanar que anara amb ell a Sant Carles de la Ràpita. Va estar 7 anys a l'única parròquia rapitenca que hi havia aleshores, la Santíssima Trinitat. Li van encarregar la creació d'una nova parròquia, Sant Josep Obrer i amb ell de rector, es va construir i inaugurar la nova església. Després ja va ser destinat a Jesús (Tortosa) on porta 20 anys. De Jesús no diu més que meravelles, “he tingut molta sort, és un poble molt acollidor”. Allí fa 35 anys que es representa un dels pessebres vivents més coneguts en aquestes terres i ell porta molts anys organitzant-lo, “cada any vénen a veure'l 1.500 persones, cada any intento que tingue alguna cosa nova i ara ho fem teatralitzat”.

CAMPAMENTS

Durant 18 anys, cada estiu un bon grapat de xiquets i xiquetes omplien d'alegria Vallibona durant uns quants dies, llevat d'aquest passat 2020. Són els campaments d'estiu que organitza mossén Paco a la seua parròquia. “Quan jo vaig arribar a Jesús, ja es feia aquest campament, jo vaig suggerir de fer-lo a Vallibona (anaven a diversos llocs) i quan van venir per primera vegada es van quedar entusiasmats del nostre poble, la piscina, el poliesportiu, el Servol, el Turmell, les Roques...”. Els tres alcaldes que han hagut des de llavors sempre han donat totes les facilitats per instal·lar el campament. “Encara que reconeixem que com som crios sempre pot haver alguna queixa de sorolls, el mateix alcalde Juanjo em va dir que “si encara us hauríem de pagar, per l'animació que doneu, féu xocolata, cine, dia del terror... i inviteu a tot el poble, són una festa els campaments!”. “Els

monitors dels campaments també m'han ajudat molt a estimar el poble. Tots ells el valoren molt”.

CAPELLÀ DEL POBLE

Tot i que Vallibona no ha sigut mai destinació sacerdotal per a mossén Paco, aquí ha participat en nombroses celebracions religioses. Va estar uns quants anys pujant poc al poble, sobretot durant la seua destinació a la Ràpita perquè allí estava molt ocupat. “Quan he actuat aquí, ha estat sempre suplint els capellans que baixaven de Morella o venien de Rossell, m'he encarregat de la parròquia vallibonenca intentant donar-li tota la vida possible, en tots els sentits”. Així s'ha preocupat molt de recuperar cants antics del poble, així com celebracions com la del Rosari de les Torxes, que abans es feia a l'octubre perquè les festes es feien per a la Mare de Déu del Rosari. Es va recuperar arran d'una de les rogatives a Pena-Roja, cap al 1984. “La mare de Guillermo, Maria, em va dir que tenien al poble el guió de la Mare de Déu de Pena-Roja i li hauríem de fer una novena; li vaig dir que no podia ser perquè els capellans de Morella no baixarien cada dia per fer-la, però sí podríem fer un rosari pels carrers com féiem a l'octubre, i així va ser, vam buscar fanalets, la xaranga començà a assajar la música... va ser un èxit i des de llavors es fa tots els anys”.

BENA LITERÀRIA

De sobres és ben coneguda la vessant literària de Paco Vives, com hem comprovat durant molts anys amb els seus

articles per als llibrets de festes i L'esquirollet de Vallibona. “Les comissions de festes em demanaven que escriguera per als llibrets i jo he tingut molta afició a la “ciència-ficció”. Així recorda un dels seus primers articles o contes: “a mi sempre m'havia cridat l'atenció que cap de les dues ermites nostres tingueren fonts, el metge que hi havia, Manolo, va fer un estudi de totes les fonts del poble, llavors se'm va ocórrer escriure un article de ficció sobre “la guerra de l'aigua”, on contava que totes les fonts van demanar ajuda a Santa Àgueda i Sant Domingo, i els dos patrons van decidir que no volien aigua per no aprofitar-se”. Un altre “conte” el va dedicar a la “ferradura”, inventant-se que eixos dos turons que assomen al paisatge vallibonencs són dos gegants que vigilen les Roques. Ha escrit altres contes o “llegendes” vinculades amb Vallibona, com una on narra com suposadament es va fundar el poble i també sobre la rogativa a Pena-Roja perquè “la majoria de gent no coneix l'origen de la llegenda i perquè volia fer constar que la rogativa no és només una excursió”.

El bisbe Enrique Benavent el va nomenar canonge de la catedral de Tortosa el dos d'abril de 2017. “Va ser quan jo ja havia presentat la renúncia al càrrec, els sacerdots en complir 75 anys, tenim l'obligació de fer una carta al bisbe renunciant, però el bisbe va dir que arxivaren la carta i quan em va trucar per dir-me que em feia canonge, li vaig dir que em pensava que em trucava per donar-me la jubilació”. Paco Vives Pitarch serà sacerdot i vallibonenc actiu per sempre, no podem permetre'ns el luxe de què es jubile. Gràcies mossén per tot el que ens ha donat a Vallibona.

Mireu més de Mossén Paco a Fotos Antigues.

PROYECTO ALIFARA: ANÁLISIS DE LA SALUD DE LA GENTE DE ELS PORTS

EMILI FONOLLOSA

Los centros de salud de la comarca de Els Ports han emprendido un proyecto con la implicación de los ayuntamientos y otros estamentos que, bajo el nombre de Alifara, pretende estudiar a los habitantes de la comarca más allá del ámbito sanitario, para lograr una “radiografía” con la que conocer cómo mejorar la salud y la calidad de vida en esta des poblada zona.

Una encuesta para todos los vecinos y vecinas de las distintas poblaciones es por ahora la parte más visible de este proyecto, en el que se han llegado a implicar profesionales sanitarios, de los departamentos de Salut de Vinaròs y Castelló (al que pertenecen 3 de las poblaciones de Els Ports no incluidas en el de Vinaròs) e incluso médicos del Hospital de Vinaròs.

No es una encuesta de salud al uso, porque de entre las más de 80 cuestiones a consultar (escogidas después de un trabajo participativo entre un grupo de personas de la comarca que colaboran activamente en el proyecto) se quieren estudiar los factores determinantes como la economía, el deporte, la educación, la alimentación... La encuesta contiene preguntas cómo “¿Participas en algún grupo social?” o “¿Tienes

dificultad para desarrollar tu trabajo en la comarca” y concluye con “¿Eres feliz viviendo en esta comarca?”.

Los factores socioeconómicos que se van a analizar pueden ser determinantes para una buena salud, incluso tanto como atender a un vecino en la consulta y darle un tratamiento, como destacan los implicados en este proyecto que pivota en torno al médico coordinador del Centro de Salud de Morella Nel·lo Monfort (médico también de Vallibona y Castell de Cabres), la coordinadora de enfermería del Centro de Salud de Forcall Xelo García y la antropóloga especializada en promoción de la salud Viola Cassetti.

Los ayuntamientos, a través de sus redes sociales, facilitan que cada persona pueda acceder al cuestionario y lo contesten sin tener que dedicarle más de 20 minutos. Los resultados de la encuesta permitirán determinar las características más peculiares de los municipios de Els Ports, caracterizados por un elevado envejecimiento de la población. Las principales deficiencias que observan en el día a día en cada municipio quedarán también reflejadas, con lo que se armarán de razones para ser más reivindicativos ante las administraciones superiores.

XARXA SALUT

Xarxa Salut, conjunto de municipios valencianos que promueven actividades en favor de la salud, fue la primera semilla del proyecto Alifara. Dado el interés mostrado por adherirse a la red por parte de la mayoría de los municipios de la zona, se decidió integrarse como comarca. Se creó un

espacio participativo integrando los diversos estamentos de cada pueblo y abarcando los diferentes ámbitos económicos, sociales, educativos ... Había que hacer un estudio de las necesidades y activos de cada pueblo y de la comarca. Se contó con la ayuda de la Mancomunitat dels Ports, que se adhirió también a Xarxa Salut y también se ha implicado la Universidad Jaume I. Estos primeros movimientos de Xarxa Salut en Els Ports fueron dando forma al proyecto Alifara. Se hicieron una serie de sesiones de formación donde se trató la salud de forma global y analizando todos los factores que la influyen. La llegada de la pandemia ha alargado plazos de esta formación y ha impedido hacer más sesiones presenciales, pero no ha parado el proyecto.

Cerca de 40 personas, no sólo sanitarios sino también representantes de las entidades de cada población, han contribuido a la elaboración del cuestionario que tendrá en un futuro una continuación con la realización de charlas y entrevistas en cada pueblo. Se hicieron unas preguntas iniciales a los participantes, a partir de las cuales surgió una gran “lluvia de ideas”, por lo que no ha sido fácil hacer la selección final de preguntas, ya que se acabaron proponiendo cerca de centenar y medio de cuestiones.

Xarxa Salut es un espacio interdisciplinar con máxima participación de los implicados, que se ve perfectamente reflejado en el proyecto Alifara, el cual toma su nombre de una merienda que se hacía en Els Ports el último día de siega del cereal y en la que participaban todas las personas que habían trabajado.

CORONAVIRUS

La crisis del covid-19 se está viviendo en Els Ports pasando momentos muy complicados, según reconocían los citados coordinadores del proyecto porque ha habido intensa transmisión del virus en determinadas poblaciones y fechas, a pesar del reducido número de habitantes. También destacan la gran responsabilidad con que se están comportando los vecinos y vecinas, a pesar de resultar difícilmente comprensible para ellos que se apliquen en muchos casos las mismas medidas restrictivas que en las grandes capitales.

LOS “TESOROS” DE VALLIBONA VUELVEN A CASA

EMILI FONOLLOSA

La sacristía de la iglesia parroquial de Vinaròs vuelve a estar completa después que el servicio de restauración de la Diputación de Castellón haya devuelto completamente restauradas varias de sus piezas más antiguas y valiosas, que además han sido exhibidas en exposiciones de La Llum de la Memòria.

La colección de piezas de orfebrería del templo vallibonense, constituye junto con las decoraciones de la cubierta medieval, parcialmente también restauradas, dos elementos de gran interés y valor histórico y artístico en este municipio de Els Ports.

La propia restauradora de orfebrería de la Diputación Imma Traver fue la encargada de devolver el pasado agosto a sus lugar original todas las piezas que un año y medio antes se llevaron para recuperar la apariencia original, en un trabajo realizado. Estos trabajos formaban parte del convenio de la Diputación con el obispado de Tortosa, por el que se actúa en el patrimonio religioso de las poblaciones castellonenses.

La lista de las piezas que han vuelto a Vallibona es amplia: dos hostiarios de hierro de los siglos XV y XVI; tres cálices, uno de ellos del gran orfebre Agustí Roda, de 1636 y los otros dos de los siglos XVIII y XX; una custodia de ángeles genuflexos del XVII; una custodia de finales del S.XIX; una cruz de plata gótica, del XVI y dos platos petitorios de latón, de los talleres de Nuremberg, del siglo XVI. Todas han pasado por los laboratorios del servicio de restauración de la Diputación, “usando una metodología completamente científica, respetando los dorados y todos los tratamientos y técnicas medievales y renacentistas que presentan las piezas, de manera que hemos podido recuperarlas tal y cual fueron concebidas en su momento por el artista orfebre” decía Traver.

La rica colección orfebre parroquial, un año y medio después de la retirada de esas piezas, ahora vuelve a estar completa y celosamente guardada en la sacristía de la iglesia, donde un panel informativo informa sobre cada una de ellas.

El artesanado medieval sin embargo es lo que más se conoce de la iglesia vallibonense, después que la capilla de la comunión fuera convertida en museo para exhibir los elementos restaurados hasta la fecha. Hay piezas que siguen en proceso de restauración mientras que todavía quedan otras en su emplazamiento original. La reforma barroca en el siglo XVIII de la iglesia supuso la construcción de las cúpulas con lo que se creó un espacio entre la cubierta a dos aguas, conocido popularmente como “les entoves” y es allí donde se han preservado las maderas policromadas de tan alto valor artístico.

BODA INSÓLITA EN LA ERMITA DE SANTA ÁGUEDA

EMILI FONOLLOSA

La ermita de Santa Águeda, en el término municipal de Vallibona pero cerca del de Morella, uno de los mejores ejemplos del románico valenciano según los expertos, vivió

este sábado 19 de junio un doble acontecimiento insólito: una boda y una Primera Comunión.

Nadie recuerda que este singular paraje, de gran valor tanto patrimonial como sentimental y que se cubre de nieve en los duros días de invierno, hubiera acogido alguna vez ceremonias como éstas. Sólo un día al año se acude a la ermita, es en agosto y para hacer una misa de celebración de la patrona de Vallibona. Ahora, la pareja formada por la vinarocense con raíces vallibonenses Eva Ribera Domènech y el benicarlando Miguel Muñoz Porcar decidieron que las paredes de esta joya del patrimonio románico fueran testigos del “sí” que se dieron, después de llevar ya juntos cerca de 15 años. Asimismo, su hijo Agustín, de 9 años, tomaba la Primera Comunión.

Esta ermita del siglo XIII a 1.180 metros de altitud está en un lugar muy importante hace varios siglos porque por ahí pasaban las principales cañadas de ganado, que iban desde Aragón hasta la costa. Gracias a una intervención de urgencia se ha conseguido que no se desmorone, ya que su deterioro iba avanzando sin que nadie hiciera nada. La necesidad de la conclusión de su restauración con este doble evento se hará aún más patente, al verse que también puede acoger bodas. “Esperamos ahora que alguien más se anime a casarse también allí y que se aporten más ayudas para concluir toda la restauración” decía Eva.

Esta pareja vinarocense-benicarlanda tenía claro desde hace mucho tiempo que si se casaban, no debía ser en un lugar convencional, “siempre habíamos pensado en esta ermita porque está cerca de los terrenos del Mas de Santa Águeda, que siempre ha sido de nuestra familia “. El abuelo de Eva durante la guerra civil guardó para protegerla una imagen de la patrona que había encontrado un tío suyo. “Mi madre siempre tenía mucha devoción por esta santa y a mi ahora ya mi marido le encanta subir a Vallibona”. Al parecer, la última persona que con toda probabilidad estuvo de ermitaño se apellidaba Domènech, así que es más que probable que sea un antepasado de Eva.

El edificio anexo a la ermita sirvió en su día para guardar animales y dar hospedaje a quienes pasaban por ese lugar, según les han dicho a esta pareja que quiere ayudar a dar más valor si cabe a este lugar tan emblemático de la amplio término municipal de Vallibona.

La idea de la boda surgió en el momento de preparar la Primera Comunión de Agustín. “Teníamos claro que la queríamos hacer en Vallibona y como algún día teníamos que casarnos, hemos querido que fuera al mismo tiempo”.

Tanto el alcalde de Vallibona Juanjo Palomo como el cura de la parroquia mosén Genaro Cachaça, que es quien los casó, acogieron muy gratamente la idea de Eva y Miguel de hacer la boda en Santa Àgueda, donde, eso sí, no se podría hacer un bautizo ya que no se dispone de pila bautismal.

EL PARQUE NATURAL DE LA TINENÇA DE BENIFASSÀ

EMILI FONOLLOSA

El Parque Natural de la Tinença de Benifassà viene a ser como un paraíso para la flora y fauna, dado que la escasa incidencia de la mano humana en esta zona del norte de la provincia castellanense, ha permitido conservar unas características difícilmente igualables en cualquier otro lugar.

El Centro de Interpretación del Parque Natural de La Tinença de Benifassà es el aglutinador de las experiencias que pueden vivirse en estos terrenos en los que la naturaleza no ha podido ser “vencida” por la civilización.

Este centro abre al público en el horario habitual (de martes a domingo, de 9:00 a 14:00) pero, igual que en el resto de las instalaciones del parque, ha sido necesaria la adopción de diversas medidas de seguridad, siguiendo las recomendaciones sanitarias para reducir el riesgo de contagio del virus SARS-CoV-2. Este centro está situado en el Ballestar (Entidad Menor Local), pasado el pantano de Ulldecona y antes de llegar a la Poble de Benifassà. Allí se explican las características del parque, con paneles gráficos y escritos y se gestionan las rutas senderistas que se pueden hacer en la zona. No es necesario pedir cita previa para visitarlo. Las actividades programadas se organizan previamente con el grupo interesado a realizarla. Al suspenderse las fiestas mayores del pasado verano en todos los núcleos urbanos que abarca el parque, se prepararon rutas asequibles para público en general, mientras que las que tienen mayor dificultad quedaron pospuestas para futuras fechas. Así, el 25 de julio del pasado verano se hizo una ruta de dos kilómetros en el Ballestar, que sirvió para descubrir la riqueza cultural, histórica, de hábitats y especies que rodean a este singular lugar.

El Parque Natural de la Tinença de Benifassà fue declarado como tal en mayo de 2006, abarcando unas 5.000 hectáreas, contenidas en las casi 26.000 ha del Plan de Ordenación de Recursos Naturales. Comprende los términos municipales

de La Poble de Benifassà (con sus núcleos poblacionales Coratxà, El Boixar, Fredes y El Ballestar) y **Vallibona**, además de una parte del término de Rossell, incluyendo Bel y una pequeña porción del de Castell de Cabres.

El abrupto relieve de este macizo, fruto de la confluencia de sistemas montañosos con diferente orientación, unido a la labor de generaciones de pobladores con sus usos tradicionales tiene como resultado un territorio de paisajes grandiosos y elevada biodiversidad. El director conservador del Parque Miquel Ibáñez destaca que es un territorio de frontera entre la cordillera Ibérica y la Costero Catalana, configurando un paisaje morfológico muy variado y accidentado, además de poseer una variedad vegetal importante, favorecida por una elevada pluviosidad. La explotación forestal fue en esta zona un recurso importante para poder vivir. La vegetación más básica estaba “restringida” a los rincones más escondidos pero como había tantos, se sigue conservando hoy en día, sobre todo la de tipo caducifolio, destacando las formaciones de pino albar con boj (de ahí el nombre de Boixar). Destaca la abundancia de microreservas de flora, repartidas por todo el ámbito del parque y de muy diferente tipo.

En cuanto a la fauna, la riqueza es excepcional, con la emblemática cabra hispánica y la abundante población de rapaces. Así, se considera que en la Tinença están las más importantes colonias de buitres de la Comunidad Valenciana.

Además, se está reintroduciendo desde el 2018 el quebrantahuesos, conocido en la zona como “crebalós”. Se trata de restaurar la riqueza biológica de la Comunidad Valenciana, con la recuperación de esta especie que se extinguió en este territorio a finales del siglo XIX.

Completan esta variada fauna águilas, halcones, pequeños y medianos mamíferos e incluso la nutria, de la que se tiene constancia de su presencia en el río Sénia, antes y después del pantano.

Visitar la Tinença també permet observar un ric valor patrimonial desde el convent de Benifassà hasta los sistemas hidráulicos antiguos como las "sénias" o norias, pasando por los restos de los hornos de cal, pozos de nieve, etc.

Por otra parte, este parque natural es una buena oportunidad para recordar quiénes fueron los maquis. El Parque ha puesto en marcha una nueva ruta senderista para recordar quiénes fueron los maquis. Se ha instalado una señalización para guiar un par de rutas senderistas (una corta, otra larga) que arrancan en La Pobla, suben hasta la masía de la conocida guerrillera de **Vallibona**, La Pastora, Florencio Pla Meseguer, llega al GR-7, de ahí van al Mas del Cabanil, otro lugar emblemático en tiempos de posguerra y luego regresan a La Pobla, por el Mas de Sinfores.

JOSÉ MANUEL ORTÍ: LES 15 ETAPES DEL CAMÍ DE CONQUESTA EN NOMÉS 5 DIES

EMILI FONOLLOSA

El producte turístic creat l'any 2019 per a promocionar la comarca dels Ports "Camí de Conquesta", inclou una ruta senderista pels pobles d'Els Ports, traçada en 15 etapes diferents, però un valent vallibonenc, Josep Manuel Ortí Ibáñez, tot un expert en llargues caminades, l'ha volgut fer en només 5 dies, amb un total de 172 quilòmetres.

Als seus 68 anys i amb un "currículum" que inclou fins i tot anar a peu de Roma a Santiago, ha fet aquesta nova ruta encara que alterant la sortida i arribada ja que ha canviat Vilafranca per Vallibona. A les sis del matí, clarejant el dia, sortia divendres 14 d'agost des de Vallibona; era la seua primera etapa, que va concloure 39 kms. després a Ares del Maestrat. "El planning de la ruta té algunes etapes molt curtes i algun fi d'etapa està en llocs on no et pots quedar a descansar i dormir, així que he volgut fer-la en cinc dies només, havent ja concretat abans on pernoctaria cada nit" deia. La segona etapa va ser d'Ares a Cinctorres, 37 km.; tercera de Cinctorres a Todolella, 34 km.; quarta, Todolella a Morella, 32 km i l'última, de Morella a Vallibona, 30 kms. Han sigut més de 170 quilòmetres en només cinc dies i ben provist dels bastons de tecking i roba adequada..."acostumo a portar sempre tres parells de calcetins, tres parells de slíps, tres camisetes, dos pantalons (un de llarg i un de curt), necesser, sabatilles i tovalloles de dutxa, mòbil amb carregador, gps,,,"

L' Hotel Ares, l'alberg de Cinctorres, l'Hostal El Guerrer de la Todolella i l'Hostal La Muralla de Morella van ser els llocs escollits per descansar cada nit. De tot això va anar deixant constància dia a dia a través de les xarxes socials amb text i imatges.

En 6-7 anys, José Manuel porta fets 29 camins de llarg recorreguts, amb 14.000 kms. en total. "Vaig fer Roma-Santiago fa quatre anys, el "súmmum" per a mi, el primer va ser de Terrassa (on visc) a Finisterre, 1.350 km., tots els he fet seguits, per etapes, també he fet Cadis-Santiago, Málaga-Santiago, Irún-Santiago, Loyoya-Manresa, Camí de l'Algarbe a Portugal..."

"Quan la meua fillola Tere em va regalar el llibre del Camí de Conquesta, com que passa per Vallibona, fer el Camí es va convertir per a mi en una obligació" conclouia.

El sender recorregut en només 5 dies per José Manuel està homologat amb el nom de "GR 331 Els Ports – Camí de Conquesta" i uneix els 11 pobles que formen part de la Mancomunitat dels Ports. El sender circular transcorre pels principals camins que unien tradicionalment els nuclis urbans de la comarca, travessant valls, rius i muntanyes, amb la qual cosa els seus usuaris passen per fonts, ermites, jaciments arqueològics i paleontològics, reserves naturals i arbres monumentals.

Hi ha editada una topoguia que recull detalls tècnics dels recorreguts, altimetries, tracks, etc. Es pot adquirir a les oficines de turisme, ajuntaments i llibreries d'Els Ports i altres llocs de la Comunitat Valenciana, tant en valencià com en castellà i anglés. A més, els caminants poden aconseguir un passaport per anar segellant al final de cada etapa i portar un registre del recorregut realitzat.

El "Camí de Conquesta" segons diu la Mancomunitat Els Ports, és "més que una simple ruta, és un sender per assaborir tots els elements d'aquesta terra, els seus paisatges, els seus animals i la seua història i cultura, un repte per a tots aquells que volen conquerir aquesta terra de llegenda".

COL·LABORACIONS

VALLIBONA, PRIMAVERA DEL 38

JORDI FONOLLOSA (MIKI)

El pas del front de la guerra civil pel terme de Vallibona va ser durant l'abril de 1938. En aquell episodi històric, tràgic, convuls, els habitants de Vallibona van veure pertorbada la

Periòdic La humanitat Núm. 1911, dimarts 12 d'abril de 1938, on apareix la notícia: "Les forces de la República contraataquen a les regions del Segre i de l'Ebre i recobren Vallibona".

seua vida quotidiana, acostumats a una vida tranquil·la els va tocar viure moments d'incertesa, por, pèrdua de bens i en el pitjor dels casos fins i tot la pèrdua de la vida d'algun familiar o la pròpia.

Hi va haver moltes situacions condicionades pel moment excepcional d'una guerra civil, aquí exposem els testimonis que per una banda he pogut recopilar d'altres autors, dades extretes dels arxius i algun testimoni que m'han explicat personalment de primera mà.

Previ a la primavera del 38, van succeir una sèrie de fets durant la revolució de l'agost de 1936, quan van assassinar els capellans Manuel Meseguer Jovaní i Matías Cardona Meseguer el 20 d'agost i la crema d'objectes de l'església. Confiscació de la Cooperativa Union Vallibonense el 19 d'octubre de 1936, per part d'"El Comité del Frente Popular". Conflictes entre organitzacions polítiques CNT, UGT i Esquerra Republicana amb ferits i la mort de Joaquín Granell Redó de 24 anys de Sant Mateu el vuit de maig de 1937 a conseqüència de ferides de bala. (1)

La post-guerra no va ser fàcil, es posa en marxa la maquinària repressiva i abusos d'autoritat a nivell local. Aquest va ser un procés molt llarg que van patir els veïns de Vallibona. A part del fenomen Maqui que es va produir pràcticament una dècada finalitzada la guerra, però això és un altre capítol.

Testimonis:

1. **Vam tindre que amagar la mare.... El pas del front pel terme. Mas de Pasqualet. Emilio Meseguer Domenech.**

Quan la guerra l'exèrcit va passar pel nostre mas i els moros van passar després.

Lo pare com va servir a l'Àfrica pos ell ja sabia de quin peu calçaven los moros pa les dones m'entens i quan va saber que els moros ja pujaven que anaven detràs del exercit pos lo pare li diu a la mare veste'n allà amagada davant del mas que hi ha unes roques dins d'un cobarx, allà va estar amagada un parell de dies. Natros al nostre mas encara vam tindre sort en la guerra perquè se van parapetar uns cinc o sis dies l'exèrcit.

Per tot el mas les tendes de campanya que ficaven i vam tindre sort de que al nostre mas hi va haver un teniente que es quedava a casa en un llit com dos o tres persones més, de lo que hi havia al mas menjaven lo que volien perquè la mare li feia i aquell teniente mos va salvar de moltes coses.

Hi havia un home que es deia Sisquet del Riu i eixe home estava amagat a la cova de la Solana que hi havia a lo millor més de 40 persones en aquella cova i tenie un matxo i el tenie aviat allà prop a la nostra partició a un racó que ere d'ell i un dia de tants mos sentim dos soldats que venien en un matxo, que li havien fotut lo matxo i el pare lo va conèixer, diu este es el matxo de Sisquet del Riu! i li diu al teniente, ascolte es una vellisima persona i un pobret i li diu: no pot recuperar este matxo? I el teniente li diu al pare: baix la respondencia de vostè pos sí, li done l'avis a aquell home de que vingues al mas i resulte que per avall, cap a Rossell se podia anar però per amunt cap al poble no i d'esta forma ell i la dona i tres xiques que tenien van estar allà a la nostra casa lo que va durar allò.

La mare que estava amagada a les roques que hem dit, allà al mas de la Solana, i va vore com un home que li dien lo Nyau estava per allí i quan van arribar els moros ves a saber si van discutir la qüestió es que li van fotre un tiro i lo van matar.

I natros estàvem allà als Cocons, jo tenie uns 3 o 4 anys i arriben els moros al de Entena i allí als Cocon hi havia 3 xiques i una que ja estava feta, amagada i ells que faltava la hija mayor, un o atre ho va dir però al final no va passar res.

Després van anar a les coves del estret dels Cocons unes coves molt grans que hi ha allí, jo que se la gent que érem allí!, va baixar la ravera del mas de Boix, uns bels!

Periòdic LA VANGUARDIA Núm. 23.113, Domingo 10 de abril de 1938, on apareix la notícia: "En el sector de Vallibona, los rebeldes adelantaron su línea hasta las alturas de Monsiacle y Turmell."

2. Vam estar refugiats en una cova.

Miguel Fonollosa Meseguer va néixer en temps de la guerra civil un 27 de juny de 1937. M'explicava que la seua família es va refugiar en una cova del terme, pel perill dels bombardejos que va patir el poble la primavera del 38, ell no tenia encara un any.

3. Els bombardejos. Fidel Guimerà.

Les tropes republicanes, cobrint tots els camins que creuen per aquest gran vall, carregats amb el poc que els quedava, desmoralitzats per la gran matança a la qual van ser sotmesos al Prigó Trencat, avançant el més ràpid que les seues cansades cames els permetien. Mentrestant, per la carretera que va des de Vinaròs a Morella avançava l'exèrcit nacional amb tota la seva maquinària, des d'on bombardejaven amb la seva artilleria tota la vall de Vallibona, principalment les masies que estaven més a la vista d'aquelles bateries. La masia en què vivien els meus avantpassats, va ser fortament bombardejada, per sort cap d'aquestes bombes la va alcançar de ple, solament una va fregar la part més alta de la teulada i va obrir un petit forat, tres d'elles van caure just darrere de la masia, a uns 20 metres cavant uns forats en un bancal que després els meus pares van omplir de fems, van sembrar carabasses i van obtenir una gran collita. Una altra es va clavar a la roca uns quinze metres per davant de la masia i uns vuit metres per sota d'aquesta i no va esclatar uns dos-cents metres per darrere de la masia. Una altra es va clavar en la forquilla d'una gran carrasca sense que arribés a esclatar, quan passava tot això a la Gatellera estava instal·lat l'estat major d'aquell exèrcit (Republi-car), des d'allà, fins a la masia Cardona que existia un altre estat de comandament, tenien estès per terra un fil a través del qual es comunicaven, aquesta masia també era blanc d'aquelles bombes,...

Entre aquells bombardejos l'estat més gran que era a la Gatellera es va traslladar a la masia veïna del Bort, la qual quedava més a fons de barranc i era invisible des d'on disparaven aquelles bombes.

Els meus avantpassats juntament amb una altra família, es van amagar al "Forat de la roca dels colls", una cova de la qual està en la meitat d'una roca d'uns 40 metres d'altura, la seva boca queda mig amagada darrere d'un arbre, aquesta cova té un habitatge d'uns 8 metres quadrats, a cop de mall van obrir pas a una altra sala a l'interior de la roca d'una dimensions molt semblants a l'anterior, possiblement fins i tot queden en el seu interior teies de les que usaven per fer llum. Periòdicament feien visites a la masia per cuidar i vigilar els ramats i animals que en ella tenien. Com abans d'arribar aquell exèrcit ja circulaven veus que aquells venien famolencs i s'ho emporten tot, els meus familiars van cavar un bon forat al corral de la ramaderia, van ficar el bestiar a sobre i el van salvar tot. Encara queden vestigis d'això.

La vall següent, Les Moles, és molt més ampli que el barranc de la Gatellera i a més té moltes més masies, totes elles orientades i molt visibles des d'on l'exèrcit Nacional llançava aquelles bombes. Aquestes masies eren el Grau, Telers, Les Moles, Pallissa, Marquet, Marta i Tossal. La majoria dels habitants d'aquestes masies es van refugiar a la cova dels Portals i en els diferents balnes

i refugis de la zona, la qual quedava darrere d'un turó que a més de protegir-los d'aquelles bombes, els feia invisibles d'aquell exèrcit hostil, només aquestes bombes espantaven la gent de la terra, els soldats d'aquell exèrcit, excepte algun que un altre saqueig a la requisita de cavalleries o bestiar, no els donaven molta por.

Podeu llegir el article complert en aquest enllaç: <https://memoriacastello.cat/testimoniatge-de-fidel-guimera-giner/>

4. També es produïen accidents a causa del restes de bombes sense detonar.

Joaquín Llopis Cardona i Celestino Jovaní Mestre, de 14 i 13 anys respectivament, els dos del Molí Rico, en el Pla de Santa Àgueda el 22 d'abril de 1938, van patir ferides al tocar una bomba que els va explotar i que van acabar amb les seves vides. (2)

Josefa Jovaní Ferrer mor el 11 d'abril de 1938 de "asistolia enterocolitis", paro cardíac sobtat, es registra el 2 de juny, amb nota al marge d'inscripció fora de termini per ordre del jutge militar de Morella. No sabem exactament què va succeir però sembla una mort accidental. (3)

5. Alejandro Segura.

Quan va ser ocupada Vallibona per les forces franquistes Alejandro era un xiquet i li va passar això:

... van vindre uns guardia civils, que un ja estava al puesto de Vallibona que es deia Conill, van vindre al poble i precisament me van trobar a mi i a un senyor que era del mas Nou, que va estar ferit, que li va explotar..., mos pregunten qui eren "¿quien somos nosotros?" i natros vam contestar: Los Fascistas, perquè era així, no?, La primera que d'això, els nassos en sang, cop de garrot i mos van pegar però a base de bé!. Un guardia dels que n'hi havi-en, li va dir al cabo, perquè se veu que era pare... "Cabo està pegando usted a gente que son jóvenes que no..." entonces no nos pegaron más, però al llegar al pueblo, encontraron al alcalde, hablaron entre ellos, y entonces nos dejaron ya pa casa... (4)

6. José Vicente, germà de la Pastora.

En el treball de recerca Anàlisi de l'impacte del maquis en la zona dels Ports i la vil·la de Vallibona de Pep Donate Resurrección, pàg. 79, ens explica:

La Guerra Civil marcava a "La Pastora" degut a la mort del seu germà José Vicente. Aquest havia anat a allistar-se juntament amb altres vallibonencs a les files republicanes a Castelló, però arribant allí es troben amb un fort bombardeig de l'aviació franquista. Davant això pensen que ara ja no sabran si estan morts o vius i se'n tornen al poble esperant l'avanç dels nacionals fins a Vinaròs. El 12 d'abril de 1938, tres soldats de la República, descobriren un home darrere unes mates, al qual probablement varen confondre amb un desertor disparant-lo i causant-li la mort. José Vicente era el germà que més estimava a "La Pastora" i que l'entenia per això amb la mort d'aquest es podria dir que es quedava sense ningú. (5)

Era una pràctica habitual la requisita de raberes senceres per prat del exercit republicà per proveir de carn (6).

En l'acta de defunció de la parròquia amb data 22 de novembre de 1938. Diu... *"asesinado por los rojos en la masia del Tosal el día 12 de abril del mismo año a las dieciseis horas"*. (7)

7. Arxiu Parroquial de Vallibona.

En els registres de la parròquia també s'aprecia les conseqüències de la guerra i el canvi de regim.

A l'anar a consultar un dia l'arxiu parroquial el capellà em va explicar que l'arxiu viu es va perdre, es a dir, l'arxiu que anava del any 1875 fins el 1936 va desaparèixer.

A partir del dia primer de maig de 1938 es retorna el registre parroquial que va ser aturat des de els episodis de l'agost de 1936. El capellà Froilán Prats el trobem signant les actes de la parròquia de Vallibona.

Els batejos de 1938, son 78!, quan la mitjana anual és d'uns 25-30 aproximadament, molts eren nascuts el 1937 o anys anteriors, i es degut a una regularització. També es regularitzen els casaments i baptismes en el registre parroquial dels anys 36 i 37 que no es van celebrar. *A partir de estos momentos, en Vallibona fueron presionando, obligando a todos aquellos matrimonios que durante la República se casaron por lo civil, a casarse y bautizar a sus hijos por la iglesia.* Fidel Guimerà.

Cronologia primavera 1938:

Data	Fet
Entre el 5 i el 8 de abril	El Cuerpo de Ejército de Galicia se dedica a asegurar la bolsa de Morella, ocupando Forcall y los vértices que dominan el sector (Tossal Gros, Turmell, Fusters y Muixacre). La 4ª División de Navarra, por su parte, opera el Norte de la carretera que va a Sant Mateu, mientras que la 83ª División presiona por el sur de la misma. (8)
6 abril	Proges del front Nacional fins a Vallibona. Ocupació del Forcall i la mola de la Garumba. Alliberament de la carretera d'Ortells a Morella. (9)
7 abril	Partint de Santa Àgueda, s'ocupa el Racó del Sol i el cim de la serra del Turmell des d'on es veu el mar (9).
9 abril	A Vallibona els rebels avancen cap a Montsacré i el Turmell. (9)
10 abril	"En el sector de Vallibona, los rebeldes adelantaron su línea hasta las alturas de Monsiacle y Turmell." (10)
10 abril	Es rebutgen tres atacs a Vallibona. (11)
11 abril	Es recupera Vallibona. (11)
11 abril	Les forces de la República contraataquen a les regions del Segre i de l'Ebre i recobren Vallibona (12).
12 abril	Darrera resistència republicana al cim de la serra del Turmell, prop de Xert, fins el día 14. (Martínez-Bande)
12 abril	"Nuestro ejército del este (Ejército Republicà) ha desencadenado una reacción ofensiva y ha recuperado el pueblo de Vallibona." (13)
13 abril	Relacionat amb la fugida dels republicans i l'entrada dels nacionals, hem sentit el relat d'un altre fet esfereïdor referent a l'esdevenir local, el de dos homes de Vallibona que anaven darrera dels soldats nacionals i d'un ramat d'ovelles que aquests els hi havien pres. Una "tonteria" com aquesta significà la mort per als dos homes, a la Font de l'Argent del nostre terme (Rossell) (14). ...a Vallibona, dos pastors van morir a mans dels soldats franquistes per reclamar el seu ramat a la font d'Argent, al terme de Rossell (Grau : 2000). (15)
14 abril	Vallibona cau en mans de l'exercit Franquista. (16)
14 maig	Vallibona (Castellón). Asesinados los agricultores de Rosell Juan Querol Plá y José Sebastián Jovani (17).
27 març	Altres, entre ells les seues amigues, no van tenir tanta sort. Aquell dia moriren pels efectes de les detonacions i la metralla: Lourdes Gavalda Fonollosa, una xiqueta del Sargantano, d'onze anys, que morí al costat de la seua burretta; Jaime Fonollosa Meseguer, iaio de l'anterior, amb 67 anys, que morí asfixiat; Cecília Granell Fonollosa, de només 7 anys, filla de l'estorer; Àngel Pla Fonollosa, del mas de la Viuda, amb 41 anys; Cinta Querol Ferreres, Manxora, de 28 anys; José Querol Pla, el tio Taffarra, de 64 anys; i, finalment, Ramona Comós Gavalda de 72 anys, la iaia de les Coqueres. (18)

Altres Vallibonencs que van ser víctimes fora del terme de Vallibona.

Font: Víctimes per violència i repressió als Ports durant la Segona República i la Guerra Civil (1931-1941)					
Nom	Data defunció	Edat	Professió	Estat civil	Lloc de defunció
Sebastià Jovaní, José	1938/04/20	49	Pastor	Casat	Rossell
Querol Pla, Juan	1938/04/20	38	Pastor	Casat	Rossell
Mestre Segura, Ramón	1938/12/09	49	Llaurador	Casat	Saragossa Presó
Beltrán Bened, José	1942/06/18	54	Llaurador	Casat	Puerto de Santamaría Presó

Referències:

- (1) Actes defuncions 1937 Arxiu Municipal de Vallibona.
- (2) El règim franquista jutja els fets delictius produïts des de l'agost de 1936, en els pobles creant uns expedient que en el cas Vallibona és el "PIEZA SEPARADA N° 68 TERMINO MUNICIPAL DE VALLIBONA", amb data 17 de setembre de 1938.
Es descriu l'assassinat del Rdo. Manuel Meseguer Mas, el Rdo. Matias Cardona Meseguer el 20 d'agost de 1936 i de José Vicente Pla Meseguer el 12 d'abril de 1938, entre altres fets. PARES. Portal de Archivos Españoles.
- (3) Actes defuncions 1938 Arxiu Municipal de Vallibona.
- (4) ALEJANDRO-LA PASTORA "MAQUIS". Reportatge de Carles Cabrelles Aleixandre. Minut 03:52.
- (5) La Pastora del monte al mito. José Calvo. "La muerte de su hermano José Vicente". Pag. 46.
- (6) La Pastora del monte al mito. José Calvo. Pag. 39.
- (7) Actes defuncions 1938 Arxiu Parròquia Vallibona.
- (8) LA ANTESALA DE LA BATALLA DE LEVANTE. La penetración franquista en la provincia de Castellón: la resistencia a ultranza republicana.
- (9) Comunicats de Guerra del Nacionalistes. Primavera del 38. La guerra a les comarques dels Ports, l'Alt i el Baix Maestrat. Ricard Martí.
- (10) La Vanguardia, Domingo 10 abril 1938.
- (11) Comunicats de guerra dels Republicans. Primavera del 38. La guerra a les comarques dels Ports, l'Alt i el Baix Maestrat. Ricard Martí.
- (12) Diari La humanitat Núm. 1911, dimarts 12 d'abril de 1938.
- (13) Periòdic El Liberal, Murcia 12 de abril de 1938.
- (14) El País Valencià sota les bombes (1936-1939), pàg. 60.
- (15) Víctimes per violència i repressió als Ports durant la Segona República i la Guerra Civil (1931-1941).
- (16) *Declaración del testigo Francisca Puig Puig. "Manifiesta: Que el día 14 de abril de 1938... Aquel día fue liberado el pueblo..."*. Expediente correspondiente a la pieza primera de Vallibona, partido judicial de Morella. Ramo separado nº 125. PARES. Portal de Archivos Españoles. Ref: 18275801.jpg
- (17) <http://www.memoriarepublicana.com/guerracivil/>
- (18) El País Valencià sota les bombes (1936-1939), pàg. 145.

MESURAR EL PAS DEL TEMPS

ARMAND SARIÑENA

Totes les civilitzacions i els seus dirigents s'han preocupat de la importància que tenia mesurar el pas del temps per aprofitar-se del seu poder.

Lo més senzill era mesurar el pas del sol, de la lluna, de les estrelles. Van sobresortir les civilitzacions Asteca i Maya, arribant quasi a la perfecció gràcies als càlculs astronòmics.

Aquestes tècniques d'observació tenien l'inconvenient quan el dia era núvol, les nits fosques i també les variacions de la inclinació de la terra durant un any.

Els egipcis van ser els primers que van utilitzar el quadrant solar. Tenim informacions escrites al voltant de 1800 AdC. Es

també a Egipte que s'inventa la clepsidra el 1600 AdC. Aquest instrument està basat en el vessament de l'aigua d'una gerra per un forat en la seva base. El pes total de l'aigua va variant durant el vessament, llavors es feien correccions amb les indicacions dibuixades en el interior de la gerra, fetes a través de càlcul i mesures, donat més exactitud.

Posteriorment a Grècia el 300 AdC apareixen les clepsidres de vessament de sorra. Els grans de sorra tenien que ser perfectament esfèrics per reduir friccions i així les variacions. Aquest sistema es va fer servir a Atenes i Roma per mesurar el temps en les intervencions dels oradors en les assemblees i en el senat.

La utilització de les espelmes graduades que indicaven les hores, que també es feien servir de despertador al segle IX a occident i el segle VI a la Xina.

Es va fer servir també els llums d'oli, mesurant la quantitat d'oli consumit del dipòsit que estava graduat.

A Xina s'utilitzava la crema de bastons d'encens, posicionats en laberint. Durant el trajecte del consum tallaven fils de seda que indicaven el transcurs del temps. Podien servir de despertador.

Al segle VIII el califa Haren al Rashid va oferir el emperador Carlemany, un rellotge clepsidra d'aigua, capaç de durar 12 hores, precipitant boles que indicaven les hores.

Altres sistemes casolans van ser per exemple a Holanda el temps que trigava a consumir-se el tabac d'una "cachimba", mesuraven el temps i les distàncies (1, 2... cachimbas).

Als monestirs de nit es llegia la Bíblia a torns, així medien el temps per poder resar a les hores degudes.

Trobem una expressió popular quan es velava o llegia per "una candilada", els veïns a torns portaven el oli contingut en un llum d'oli necessari per la reunió nocturna.

Alfons X el savi, va donar la primera descripció del rellotge d'argent viu al segle XIII basat en la gravetat d'un cilindre amb eix embolicat a dos fils. En el seu interior hi havia una mica de mercuri per donar pes, penjat en una estructura de fusta, indicava el temps transcorregut i també podia servir de despertador. Es va utilitzar en els monestirs per avisar de les oracions nocturnes. Eren força precisos i es van

Quadrant façana est església Vallibona. Foto retocada per poder apreciar el marc.

Quadrant façana oest església Vallibona. Foto retocada per poder apreciar el marc.

Rellotge antic del campanar de Vallibona.

fabricar varis models en el segle XVII cada vegada més elaborats.

A partir del segle VI l'església catòlica va voler santificar determinades hores del dia, hores canòniques. Es construïen campanars que manualment es feien sonar a l'hora de l'oració, fent servir diferents sistemes que existien en l'època.

A occident apareixen els rellotges mecànics en el segle XIII. A Espanya el primer es munta a la Giralda a Sevilla, amb la innovació que toca automàticament les campanes cada hora.

El seu mecanisme era la tracció d'una corda embolicada en un tambor amb un pes de pedra. En el interior d'una estructura de ferro forjat, amb eixos suportats per coixinets i xavetes, rodes dentades que controlen la baixada del pes. La seva exactitud era de 15 a 60 minuts de variació al dia. Tenim un exemple quasi complert a Vallibona que va ser abandonat quan es va instal·lar el rellotge actual del campanar.

Es el 1755 quan s'inventa l'escapament de palanca que fa que millori molt la precisió dels rellotges.

Els rellotges mecànics depenien d'un quadrant solar que permetia posar-los a l'hora local. Cada poble tenia el seu horari. Es a partir del 01 de gener de 1901 que gràcies als mitjans de comunicació que es crea l'hora unificada a Espanya.

Es a Washington en una conferència internacional en 1884, que es crea el meridià de Greenwich, horari referència canvi de dia.

Aquest meridià passa a alguns segons a l'oest del nucli urbà de Vallibona, es pot veure en el plànol geofísic del terme de Vallibona.

Les variacions en els rellotges mecànics son degudes a la dilatació del metall a l'estiu i la contracció a l'hivern.

L'exactitud del rellotge actual preocupa encara a dia d'avui als Vallibonencs, tenim a Miki (Jordi Fonollosa) que amb el seu rellotge de polsera posa el rellotge del campanar a l'hora oficial exacta.

Tornem als primers rellotges mecànics. Antigament el agutzil feia servir els quadrants solars verticals de les façanes de l'església de Vallibona per poder posar el rellotge a l'hora local. Degut a la ubicació particular de l'església, un estava en la façana est, donant l'hora del matí, el segon en la façana oest que dona l'hora de la tarda.

Els dos quadrants gravats sobre el lluit de la façana estan força esborrats.

Troblem el mateix exemple en l'església de Sant Mauricio de Jinese a Itàlia on els dos quadrants datats el 1793 estan perfectament restaurats. Aquesta església com la de Vallibona no tenen façana sud.

A Catalunya, Itàlia, França, etc els rellotges de sol estan catalogats, restaurats, però no santificats.

Els models del rellotges de sol son molt nombrosos i van arribar a estar molt perfeccionats. Tenim models verticals, horitzontals, equatorials, capuchinos, polars, esfèrics, etc,

Troblem un model horitzontal modern a la plaça dels Estudis a Morella.

Us presentem una foto d'un rellotge de sol imaginat per BEROSE al segle III AdC esfèric troncat (Col·lecció particular). La seva forma ovalada disminueix les variacions degudes a la inclinació de la terra durant l'any.

La declaració de BIC (bé d'interès cultural) el 3 de desembre de 2004 afecta una petita part del casc antic del poble de Vallibona. No es correspon a la implantació primitiva del poble dintre de la fortificació, incorporant en canvi dues cases que estaven fora del recinte emmurallat, al meu entendre no està feta amb bon criteri.

La falta de control de l'arquitecte municipal, ha comportat perdre una part del carisma arquitectònic del centre històric que tenien que protegir les entitats locals (construcció de cases amb estètica fora del criteri tradicional, no prendre en consideració el forn de pa del segle XIV per exemple).

Els rellotges de sol de l'Església de Vallibona estan en la delimitació i són uns dels darrers elements importants i antics de Vallibona, protegits per la llei 16/1985 del 25 de juny. Es beneficiaran aquests rellotges de sol de la protecció?

Els quadrants disposen de dites en el seu honor, un exemple: "Indico las horas claras, mandadas por un sol de fuego" o una altra en llatí CARPE DIEM (Aprofita el dia).

Així imagino la mida del temps en Vall i Bona (1)

(1) Etimologia del topònim Vallibona. Esquirollet nº 13, pàg. 24.

Relotge de sol imaginat per BEROSE al segle III AdC esfèric troncat.

CENSO DE 1646

ALFREDO GÓMEZ / SALVADOR OLIVER

En el Archivo del Reino de Valencia se conserva el censo original de la población de Vallibona para el año 1646. Y así lo hemos transcrito para la revista "L'esquirollet de Vallibona". Censo donde constan los habitantes cabeza de familia que habitaban con sus familias en la población, y que dice así:

"Nos Frances Meseguer, lloctinent del Miguel Meseguer justicia del lloc de Vallibona per lo justicia major de la vila de Morella, aldees i termes generals de aquella, Juan Meseguer, Frances Mijavila jurats y Frances Llopis mustasaf del present lloc de vallibona tots junts certificam a Vms los elets dels tres estaments o a qualsevol de Vms com en la present certificatoria certificam a VMS tots els vehins del present lloch

sense exepstar nengú, com son caps de cases, privilegiats, sacerdots y pobres y viudes. Certificant a Vms com en los del present registre y ha molts se sustenten del plat dels pobres vergonyants. Lo qual registre es del serie y thenor següent:

Juan FONOLLOSA / GASPARD Erius / Jaume VIVES den Pere / March REDON / Grabriel REDON / Miquel MESEGUER den Sebrí / Macia FONOLLOSA / Vda de Marc Antoni CETRILLA / Miquel SEGURA del Ferre / Juan QUEROL de la / Vda de Gabriel QUEROL / Miquel QUEROL den Gabriel / Pere SIMÓ / Matheu FONOLLOSA mayor / Gabriel HYVANYES / Juan MESEGUER de la Torreta / Pere SEGURA / Juan Batiste MESEGUER / Juan BENET / Grabriel MESEGUER den Miguel / Jacinto BENET / Vicent REDON / Frances MIJAVILA / Pere Joan PLA / Guillem CRUELLE menor / Juan QUEROL den Pere / Juanjo CORBELLA / Vda de Berthomeu QUEROL / Macià CORBELLA / Thomas MESEGUER / Toni BOIX / Simo FERRER / Guillem MESEGUER / March MESEGUER / Pere MESEGUER / Miquel PRADES / Gabriel CARDONA / Agustí SALOM / Batiste GUIMERA / Josep GUIMERA / Jaume GUIMERA / Juan MESEGUER teixidor / Vda de Llorens SEGURA / Josep QUEROL / Agustí MESEGUER / Blas QUEROL llaurador / Frances LLOPIS / Vda. de Agustí MESEGUER / Pere PALLARES / Miquel QUEROL del Miquel / Mosen Juan FONOLLOSA / Blay RIPOLLES / Juan MESEGUER fuster / Macia SELMA / Thomas PLA / Pere ANTOLI ma(jor) / Bertohmeu FONOLLOSA / Frances MESEGUER perayre / Gaspar ESPINOSA / Vda de Juni BELTRAN / Vicent MESEGUER / Jacinto CLIMENT / Pere QUEROL de Berthomeu / Francés MESEGUER llaurador / Juan MESEGUER de Juan / Vda. de Jacinto MIJAVILA / Juan QUEROL perayre / Vda de Miquel MIJAVILA / Vda de Miquel MESEGUER / Gabriel MESEGUER den Juan / Jaume TRIAS mayor / Jaume MURRIA / Melchior ROCA / Frances VIVES fuster / Pere QUEROL den Pere / Matheu FONOLLOSA menor / Gabriel GUIMERA / Juan RIPOLLES / Andreu QUEROL / Ms. Frances RAMIA, rector / Blay MESEGUER (texidor) / Blay QUEROL, teixidor / Vda. de Miquel CRUELLE / Frances VIVES major / Jaume SEGURA / Gironi FALCO / Gabriel JOVANI / Jacinto LLOPIS / M(osen) Miquel MESEGUER prevere / Pere PLA / Miquel MESEGUER den Gabriel / Vda de Blay SORLI / Batiste GINER / Bertomeu LLOPIS / Gabriel RALLO / Andreu MESEGUER / Miquel QUEROL den Juan / Frances MESEGUER den Joan / Vda. de Gaspar MESEGUER / Vda. de Gabriel GUIMERA / Gabriel PLA / Vda. de Agostí SALOM / Cosme MESEGUER / Miquel MESEGUER / Guillem CRUELLE major / Josep MESEGUER teixidor.

Tots los contenguts en este quatre cartes del present registre prenen suma de cent..... y perque es així en veritat manam despachar la present certificatoria y de totes les quals coses requerim acte públich adjuntum in memorian lo qual per mi Berthomeu Fonollosa a per auctoritat real per tot lo Regne de Valencia notari publich, escriba dels dits jurats, los fonch rebut en lo present lloch de Vallibona, dins la sala de Consell, y en presentia dels sobredits justícia y jurats y mustasaf huy a onze novembre del anys mil sisents quoranta y sis. Essent presents a dites coses Berthomeu Llopis, perayre, y Jaume Guimerá, llaurador, de Vallibona, vehins i habitants, perque a la present certificatoria de propia ma escrita així en juhi com fora de aquell dit notari pose assi mon acostumat signum”.

El censo nos informa de varios aspectos de interés. Que el rector era Francés Ramia y el sacerdote Miquel Meseguer.

Asi también de quienes desempeñaban oficios, como el de tejedor, carpintero, labrador, peraire (fabricante de paños), etc. Y quien conformaba el Ayuntamiento de Vallibona, comandado por el “lloctinent” Frances Meseguer, el justicia (juez) Miguel Meseguer, los jurados (concejales) Juan Meseguer y Frances Mijavila y el mustasaf (encargado de pesas y medidas) Frances Llopis. Y por supuesto cuales eran los apellidos más comunes en la población. Contando que hay unos cien cabeza de familia podemos establecer el censo sobre unos 400 vecinos aproximadamente a mediados del siglo XVII.

LA LLEGENDA DE LA VALL DEL RIU CÈRVOL

PACO VIVES

Tots els pobles tenen les seues llegendes per explicar els seus orígens, perquè la llegenda ha estat i estarà el recurs dels savis per parlar als senzills, i el recurs dels senzills per parlar als savis. També VALLIBONA en té una: **“La vall del riu Cèrvol”**. Deixeu que us la conti:

“Temps era temps el caminant pujava suat i fatigat costa amunt, camí del Turmell ... Quan va arribar, es parà a descansar i contemplar el gran panorama de la vall del riu Cèrvol i una posta de sol preciosa a les muntanyes de les roques de la cova d'en Tendé... i es va adormir. i extasiat, com en un somni, tot el seu organisme entrà en una gran excitació, i tots els membres del seu cos es posaren a parlar entre ells:

- Allà baix, al riu - digué l'ull - hi veig una vall. Són terres d'al·luvió que el riu ha anat deixant en el seu caminar cap al mar i terres pedregoses que han baixat de les muntanyes. Què n'és de bonica aquesta vall! Però de què em serveix contemplar-la si jo no hi puc pas arribar.

- Nosaltres us hi portarem, digueren els peus, natros si que hi podem anar. Estem acostumats a fer llargues caminades. No oblideu que l'home és nòmada i no viu sempre al mateix lloc, va buscant aquí i allà fruits per recol·lectar i animals per caçar, per això caminem molt.

- I havent arribat, què hi farem? insistí l'ull neguitós.

- Descansarem a la vora del riu, sentint la remor del vent acariciant els arbres, - digué tota contenta l'oïda. M'agrada tant la música del bosc!

- I eixemplarem els pulmons amb l'aire de la serra tot perfumat per les flors i les herbes del camp - digué l'olfacte.

- La terra ha produït els seus fruits, d'ells ens alimentarem
- digueren les mans - no oblideu que l'home, al principi, fou recol·lector, jo faré aquest treball.

- Tot això no ho pot assaborir un de sol - digué el gust - hem de formar un poble, on tots hi puguem cabre, perquè tot som necessaris, on cadascú se senti feliç fent el que ha de fer, posant-ho tot al servei dels altres.

- Sí, un poble – digué el cor- on les diferències no seran mai un obstacle, més bé una riquesa; on els conflictes es resoldran amb el diàleg que per això tenim la capacitat de parlar i d'escoltar.

El caminant es despertà. S'havia fet nit fosca. No sabia el que havia passat però estava content. A l'endemà, sense saber el perquè, guiat per el instint, baixà de la muntanya.... Travessà el riu... No es cansava de caminar com aquell que busca un lloc desitjat. Li agradà el indret on es trobava, i dalt del ullal de la Codina, en la confluència del riu Cérvol i el barranc de La Gatellera decidí establir la seva llar a una cova que hi ha a les roques de l'Escala. Aquesta cova es diu la Cova d'En Tendé, perquè aquest era el nom del primer habitant de Vallibona. I així es fundà Vallibona

"I de tot això que us he contat, lo que no és mentida és veritat".

VALLIBONA, DE VERITAT QUE ÉS EL POBLE MÉS BONIC?

MOSSÉN PACO

Diu la dita popular:

"Forasters vindran que de casa et trauran"

Però no, en aquesta ocasió no, més bé diria:

"Forasters vindran i a estimar el teu poble t'ensenyaran"

Ha mort Domingo Escuder, rector de Roquetes, gran amic i enamorat de Vallibona. Amb motiu de què el canal viatger **"Nomadas charlatanes"** de youtube que considera a Vallibona **"el pueblo más bonito de la Comunidad Valenciana"**, "un pueblo que es una auténtica locura, estamos enamorados", m'han entrat ganes d'escriure un article d'agraïment a Mn. Domingo i amb ell a tots els forasters que m'han ajudat a estimar cada dia més al meu poble.

Recordo l'article que Mn. Domingo Escuder va publicar en el programa de festes de l'any 2003, després d'una visita turística i contemplar Vallibona des de la fonteta Fenàs, en la ruta botànica, i que va titular: **"Vallibona, lloc de contemplació"**. Deia:

"Fa 2.500 anys els savis pensadors que col·locaren els fonaments del que ara anomenem món i cultura occidental, digueren que davant la realitat que observem, l'actitud més genuïna, més sublim i més profunda és l'admiració: l'admiració que suscita un sentiment d'emoció i adhesió i que invita a gaudir, en silenci, tota la riquesa i tota veritat d'allò que estem contemplant. Així es converteix en presència, presència viva fruit d'una mirada atenta i emocionada que invita a fondre's i confondre's amb la realitat contemplada. Aquesta ha estat la meua experiència de la visita a Vallibona: la contemplació".

No esgotaríem la quantitat de testimonis de forasters que han parlat amb entusiasme de Vallibona i m'han ajudat a valorar-la i estimar-la. Començant per aquell tortosí que

considera que *"la gran quantitat de parets de pedra seca dels bancals que rodegen el poble són una obra d'art i que seria una pèrdua molt gran si desapareguessin. Haurien de ser patrimoni de la humanitat"*. Quan jo era menut i es treballaven tots els camps, si a causa de les llevantades es feien esllavissades o **"portells"**, els propietaris de la finca tenien molta cura de **tornar els portells**. Ara ja és diferent.

Fa uns dies vaig acompanyar a Vallibona a l'Ecònom del Bisbat de Tortosa, gran promotor de la recuperació de les pintures del sostre mudèjar de l'Església de Vallibona. Passejant pels carrers digué: *"Hem vist poca gent però el poble està viu"*. Es referia a què quan un poble té les cases cuidades, no està abandonat, té vida, té història. I els carrers i façanes de les cases veritablement donen goig.

Vicent Marzá Ibáñez, sent conseller de Cultura, deia en el pròleg del llibre *L'Església de Vallibona i els sostres pintats medievals valencians*: *"Que una xicoteta i amagada població del nord valencià done a conèixer un inesperat tresor artístic és una gran notícia. Més encara quan aquest tresor es queda on li toca, al seu lloc d'origen, pel qual va ser creat. Vallibona és ara un lloc especial i pintoresc amb espectaculars paisatges. Ideal per a sentir la naturalesa, caminar per aquesta i sentir la terra. Ara pot ser també un museu del millor art medieval d'imprescindible visita"*.

Arturo Zaragoza Catalan en el primer capítol del llibre citat, quan parla de Vallibona cita el geògraf Antonio José Cavanilles que l'any 1795 descrivia, amb entusiasme, l'espectacle de la naturalesa que rodeja la nostra vila. L'impresionant paisatge –continua Arturo- no ha canviat des dels temps de Cavanilles. A pesar de la situació aïllada, o pot ser per això, el llogaret de Vallibona conserva un extraordinari conjunt d'arquitectura popular sense paral·lel a la Comunitat Valenciana. Al mateix temps, inesperadament, custodia un dels millors sostres pintats medievals de la península ibèrica.

Un dia, vaig preguntar a us bons amics: Per què heu comprat una casa a Vallibona? Són de molt lluny. Em contestaren que la seua dona i ell havien estat invitats per uns amics a visitar Vallibona. No sabien on anaven. Sense gaire entusiasme van acceptar la invitació. I caminant pels carrers del poble, de cop, esclafiren tots dos a riure. La dona li va preguntar a l'home: De què rius? Del mateix que rius tu I els dos a una digueren: **"Comprarem una casa a Vallibona!"** I així va ser.

L'historiador Palomo en una visita guiada per Vallibona va arribar un moment que va dir: *"Vallibona no té cap casa noble, però tot el poble, en el seu conjunt, és noble"*. Es veritat, no hi ha cases nobles, però en la restauració de les façanes s'ha respectat l'arquitectura original, balcons de fusta i de ferro.

Per acabar, una pregunta: Com és possible que vint anys seguits els xiquets i xiquetes de Jesús vulguen pujar a Vallibona de Campaments? Per tot un conjunt d'avantatges:

el lloc (Vallibona està a uns 70 kms. de Jesús), la facilitat de relació amb la gent del poble, les instal·lacions: poliesportiu, piscina, lloc d'acampada (fora del poble però molt a prop del poble), facilitat del contacte amb la natura..

Jo no sé si Vallibona és el poble més bonic de la Comunitat Valenciana, però encara que no ho siga ens agrada que els forasters parlin bé del nostre poble. El President de la Generalitat en la visita que va fer a Vallibona, en el seu discurs va invitar a tots els valencians a visitar Vallibona. Val la pena.

HABLANDO CON LA PASTORA

CARMEN MESTRE

Me retiraron los hierros del pie roto el año anterior, en Julio de 2010. Aun no podía andar, pero Juan Ramón quería subir a Vallibona y nos decidimos a subir los dos.

Después de comer, Juan Ramon me dijo que iba a llamar a su amigo Juanito y se irían a ver todo el pueblo. Se fueron, pero tardó media tarde en volver.

Al regresar lo vi nervioso y emocionado, abrió la puerta y me dijo:

-Carmen, ¿a qué no sabes con quien he estado hablando toda la tarde?

-Yo que sé - Le contesté.

-¡Con la Pastora!

-¿Cómo puede ser después de tantos años?-le dije

-Ahora te lo explicaré. Resulta que subíamos Juanito y yo charlando y vimos a un hombre ya mayor, mirando el río desde la barandilla de la Plaza, al vernos se giró y le reconocí. Bajito le dije a Juanito: ¡Creo que es la Pastora! y me dirigí a él y le tendí la mano para saludarle.

Le pregunté si estaba mirando el río y en vez de decirme, si o no, entabló una conversación, preguntándome de quien era hijo. Le contesté que de Juanito de la Fou y me explicó que cuando tenía unos 11 años le llevaron a la Masiá del Cocons con la tía María y el tío José, pues no tenían hijos, y allí se hizo mayor. Me contó que el tío José le llevaba al huerto y ese trabajo le gustaba mucho.

Me dijo que mi padre venía algún domingo a hacerles compañía a los dos y la tía María le pedía que se quedara con ellos a charlar. Contaba que mi padre contaba muchas historias y le gustaba hablar con él.

Juan Ramón le dijo que ya habían faltado todos ellos y también su padre, pero que la tía María les había hablado muy bien de él, nos dijo que era muy trabajadora y que mientras estuvo con ella en la masía no le faltó leña, les traía ramitas finas para encender el fuego y troncos gruesos para velar por la noche.

Juan Ramón le dijo:

-Y hablando de todo, ¿qué es ahora de su vida?

Pues si te lo cuento no te lo vas a creer, estoy con una familia muy buena, que me trata como si fuese parte de ella. Tienen un jardín precioso y hago de jardinero. A la hora de comer me llaman, en su propia mesa tengo silla y como con ellos.

-Bueno, me alegro mucho de lo que me has contado. Siga mirando el río, que yo me voy a casa que tengo a mi mujer sin poderse mover.

Le dio la mano y un abrazo y se fue.

JOSEP MESEGUER I COSTA: CENTENARI DE LA SEUA MORT

JOSEP MIQUEL BAUSSET

Fa 100 anys, el 9 de desembre moria Josep Meseguer i Costa, bisbe de Lleida. Meseguer, que va nèixer el 9 de novembre de 1843 a **Vallibona** (Els Ports), estudià a Barcelona al costat del seu parent, el bisbe Costa Borràs i també a Tarragona, **Tortosa** i València. Va ser doctor en Teologia i en Dret Canònic i llicenciat en Dret Civil. Va ser ordenat prevere el 1867 i fou catedràtic dels seminaris de **Tortosa** i de Tarragona. El 1868 fou nomenat secretari de cambra del bisbe d'Oviedo, Benito Sanz i Forés. El 1881 Josep Meseguer va ser nomenat canonge de la catedral de Valladolid i el 1889, bisbe de Lleida. La seva consagració va tindre lloc a Valladolid el 19 de març de 1889, per la imposició de mans dels bisbes d'Oviedo, Zamora i Ciudad Rodrigo. **Vinaròs** li té dedicat un carrer, a l'igual que el seu poble natal, carrer conegut popularment com "Carrer Pla", allí està la seua casa natal, com es recorda en una placa.

Meseguer va fer la seva entrada a Lleida com a nou bisbe el 19 d'abril de 1890. Durant els 15 anys que va ser el pastor del bisbat lleidatà, Meseguer va tindre una gran activitat

Acta del seu bateig (foto: Miki)

pastoral. Així, va ser decisiva la seva intervenció en les obres del canal d'Aragó i Catalunya, ja que sense la seva presència física o moral a Madrid, aquest canal no s'hagués fet.

Meseguer va ser un bisbe políticament no correcte, ja que en acomiadar els soldats que anaven a la Guerra de Cuba, els va dir algunes paraules que no van agradar als poderosos: "Si no fossin els interessos econòmics?".

El bisbe Meseguer va fundar el 1893 el Museu Diocesà de Lleida, recollint objectes i comprant-los a les parròquies i ermites que es trobaven mig abandonades. I és que Josep Meseguer tenia la idea de crear un museu per guardar l'abundant patrimoni que hi havia al bisbat, que aleshores comprenia també les parròquies de la Franja de Ponent. Així, Meseguer va recuperar retaules, imatges, objectes litúrgics i elements patrimonials, que ell intercanviava o comprava a les parròquies que visitava i que es trobaven en molt mal estat. De fet, de no haver estat pel bisbe Meseguer, moltes obres d'art s'haguessin perdut o malvenut i haguessin desa-

Foto: wikipedia

paregut del bisbat. Meseguer va ser senador durant la legislatura 1899-1900, per l'Arquebisbat de Tarragona i del 1905 al 1907, senador per dret propi. La seva obra més notòria va ser la construcció del Seminari de Lleida. En el seu Dietari personal, el bisbe Meseguer anava anotant amb detall les visites pastorals que li serviren per conèixer l'estat en què es trobava el patrimoni artístic de les parròquies de la seva diòcesi. Com ha dit el professor Ximo Company, el bisbe Meseguer és "l'artífex d'una col·lecció única sobre la història del bisbat". Després de 15 anys a Lleida, el 27 de març de 1905 Josep Meseguer va ser nomenat bisbe de Granada, on va morir el 9 de desembre de 1920, ara fa 100 anys. Josep Miralles, en aquell moment bisbe de Lleida, demanava als lleidatans que preguessin pel bisbe Meseguer, "aquell excels baró, poderós en obres i en paraules, que va morir beneïnt tothom".

En aquests moments difícils per al Museu Diocesà de Lleida, cal recolzar el treball del bisbe Salvador a favor del Museu i reconèixer la tasca i la valentia del bisbe Meseguer de comprar i aplegar les obres d'art de les parròquies del bisbat, que d'una altra manera haurien desaparegut o s'haurien fet malbé.

VERSOS

JOSEP SEGURA

A punt d'hivern me'ls roba
els mots cauen nus defora la dula dels antics
s'enganyen d'embalums i versos poemes entremig
a correuita tap tap – tap tap – tap tap
lo talp
se'ls en duu al rebost
camine versos escric muntanyes us dic la llum
m'adormen núvols tels i boscos
l'astronomia precisa del segon crepuscle la nit allargassa
al bivac
sents el núvol quan la pluja romp els teixits
eixuta la pupa dorms
Versos a Muntanya ·

Editorial Neopàtria · Alzira, desembre 2020

FOTOS DE LA GRAN NEVADA

FOTOS ANTIGUES

GENT DEL POBLE

- MÉS FOTOS I TAMBÉ VIDEOS A WWW.VALLIBONA.NET

